

ARIS

Sayı/Issue: 25

Aralık/December 2024

<https://aris.gov.tr>

Başvuru/Submitted: 11.11.2024

Kabul/ Accepted: 30.11.2024

DOI: 10.32704/akmbaris.2024.200

Araştırma Makalesi/Research Article

“İnce Minareli Medrese” Taçkapısı Yahut Dârû’l-Mülk Konya’nın
“Zafer Kapısı” (Bâbü’n-Nasr): Bir Yorum

The Portal of the “İnce Minare Madrasa” or the “Gate of Victory”
(Bâb âl-Nasr) of Dâr’âl-Mülk Konya: An Interpretation

Z. Kenan Bilici*

“Cennete girinceye kadar, hiçbir âlim ilme doymaz.” (Sivas-Gök Medrese)

Öz

Selçuklu başkenti Konya’da, vaktiyle Selçuklu Sarayı’nın da bulunduğu İç Kale’yi çevreleyen sur tahkimatının dışında ve “Alâeddin Tepesi”nin batı kanadı üzerinde yer alan ve “Sâhib Âtâ Dâr’ül-hadîsi” ya da daha yaygın olarak “İnce Minareli Medrese” gibi adlarla bilinen yapı, bugüne kadar pek çok çalışmaya konu edilmiş; başta, bânîsi Sâhib Âtâ Fahrû’d-dîn Ali olmak üzere, planı ve özellikle taçkapısı ile yapının mimarı olduğu düşünülen Kelûk bin Abdullah üzerine de çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır. Medresenin doğu cephesinin ortasında ve âdeta yapıdan bağımsız bir kütle olarak yükselen anıtsal taçkapısı, tezyinat ve plastisitesiyle, hiç kuşkusuz, Selçuklu çağının en dikkat çekici tasarımlarından biridir ve bu hâliyle müstâkil bir çalışmaya yeniden konu edilmeye muhtaçtır.

Medresenin doğu cephesinden çıkma yapan taçkapı, gerisindeki dikdörtgen planlı bir bina kütesine bağımlı prestijli ve anıtsal bir yapı ögesidir. Hâlihazırda 10.00 m.ye varan bir yüksekliğe sahip olan taçkapının cephe yüzeyi, geniş kuşatma kemeriyle çevrelenen içbükey kavisli derin nişi ile olduğu kadar, cephe kompozisyonunu çevreleyen celi sülüs yazıları ve kabartma olarak işlenmiş çeşitli tezyini öğeleriyle, fasat düzenini heykelsi bir görünüme kavuşturan yüksek bir geometrik tasarım ve olağanüstü bir yaratıcılık örneği olarak özellikle öne çıkar. Kapı açıklığını örten kemerin ayakları ile taçkapının dikdörtgen prizmal kütesini iki yandan sınırlandıran enli ve içbükey profilli bordürler üzerine celi sülüs ile istiflenmiş Fetih ve Yâsîn sûrelerinin sarmal bir düzenle birbirine düğümlenerek oluşturdukları mutlak simetri, bütün kütle tasarımının, yazı üzerine kurulduğunu ve taçkapının da özellikle yazı unsurunu öne çıkaran bir inşâ faaliyetinin ürünü olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

* Prof. Dr. - Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü

e-posta: kbilici@ankara.edu.tr / ORCID: 0000-0003-3941-940X

Atf: Bilici, Z. Kenan (2024). “İnce Minareli Medrese” Taçkapısı Yahut Dârû’l-Mülk Konya’nın

“Zafer Kapısı” (Bâbü’n-Nasr): Bir Yorum Aris, Aralık, Sayı: 25, s. 127-163.

Bu bağlamda, taçkapıda, özellikle yazı unsurunun öne çıkartılmış olmasına bakılarak, bu anıtsal yapı ögesinin, bir medreseden ziyâde, Selçuklu başkenti Konya’da, Sultanlığın gücünü bir “*kentsel simge*” hâlinde kamusal alana yansıtın bir prestij yapısı, başka bir deyişle, Selçuklu Sultanlığının nişânesini taşıyan ve Ortaçağın görkemli anılarını hafızalardan silinmeyecek anıtsal bir “*dervâze*” görünümüne büründürerek canlandıran sıradışı bir tasarımın ürünü olduğuna kolaylıkla hükmedilebilir.

Olağanüstü incelikli olarak, yüksek bir geometri bilgisiyle şekillendirilmiş taçkapıya esas anlam ve karakterini kazandıran en önemli ayrıntıların, muhakkak ki savaşıla kazanılmış büyük bir zafer ve fethi kutsamak üzere celi sülüs ile istiflenmiş Fetih süresi olduğu dikkate alınırca, bu anıtsal kütlelerin, vaktiyle, bir “*Zafer Kapısı*” (Bâbü’n-Nasr) olarak inşa edilmiş olduğunu kabul etmemek için hiçbir sebep yoktur.

“*İnce Minareli Medrese*”de, savaşıla kazanılmış bir zafer ve önemli bir fethin anısına ithaf olunmak üzere tasarlanmış bir diğere yapı ögesinin de, medreseye adını veren “*minare*” olduğuna işâret edilmelidir. Dâr’ül-Mülk Konya’nın, 13.yüzyılın Ortaçağ kent panoramasında bilhassa öne çıkan ve kilometrelerce öteden algılanabilmesini sağlayan görkemli silüetiyle, sözkonusu “*minare*”nin, vaktiyle, medresenin mescidine âit bir yapı ögesi olmaktan ziyâde, uzak diyârlardan Selçuklu başkentine gelenleri karşılayan bir “*Sultanî kentsel simge*” olarak inşa edildiği açıktır. Bu bağlamda, Selçuklu çağında, kenti batı yönünden hinterlandına bağlayan ve Sultan I.İzzeddin Keykâvus tarafından dış surlara içten eklenmiş bir askerî garnizon olarak inşa ettirilip sonradan Osmanlı çağında “*Zindankale*” adı verilen “*Ehmedek*”in de yer aldığı kent kapısından başlayıp batı-doğu istikâmetinde uzanarak Selçuklu Sarayı’nın bulunduğu şimdiki “*Alâeddin Tepesi*”ni tahkim eden sur çizgisine ulaşan ana yol güzergâhının nihâyetinde yer alan bu görkemli anıtın, muhakkak ki hendek üzerindeki bir köprü vasıtasıyla irtibatlandırıldığı ve İç Kale’ye batı yönünden dâhil olunmasını sağlayan “*Zafer Kapısı*”nın öntünde ve yol aşırı karşısında aynı mevkide yükselen bir “*Zafer Kulesi*” olarak inşa edildiğine şüphe duyulamaz.

Anahtar Kelimeler: *Konya, İnce Minareli Medrese, Kelük Bin Abdullah, Zafer Kapısı (Bâbü’ül-Nasr), Zafer Kulesi.*

Abstract

The Ince Minare Madrasa, built by the famous Seljuk vizier Sâhib Fahr al-Dîn ‘Alî, has been the subject of many studies, and various evaluations have been made on the plan of the building, especially its portal and Kalük ibn ‘Abd Allâh. The monumental portal, rises as an independent mass in the centre of the eastern façade of the madrasa, is undoubtedly one of the most remarkable designs of the Seljuk period with its ornamentation and plasticity and deserves to be the subject of a new study again.

The portal protruding from the eastern façade of the madrasa, is a prestigious and monumental building element dependent on the rectangular and detached building mass behind it. The portal which currently has a height of 10.00 m. stands out not only with its concave curved deep niche surrounded by a wide encircling arch, but also with the thuluth inscriptions surrounding the façade composition and various decorative elements carved in relief, as a high geometric design and an extraordinary example of creativity that gives the facade layout a sculptural appearance. The absolute symmetry created by the spiral arrangement of the surahs of al-Fath and Yâsîn, stacked in thuluth on the legs of the arch covering the door and the borders with transverse and concave profiles bordering the rectangular prismatic mass of the portal on both sides, clearly reveals that the whole mass design is based on writing and that the portal is the product of a construction activity that emphasises the element of writing.

In this context, it can be easily concluded that this monumental building element is not a madrasa, but a prestige structure that reflects the power of the Sultanate as an ‘urban symbol’ in the public sphere in the Seljuk capital Konya, in other words, it is the product of an extraordinary design that carries the insignia of the Seljuk Sultanate and revives the glorious memories of the Middle Ages by giving it the appearance of a monumental ‘darwaza’ that will not fade from memory. Considering the fact that the most important details that give the portal, which is shaped with extraordinary subtlety and a high knowledge of geometry, its main meaning and character, are the sûrah of al-Fath (Conquest), which is stacked in thuluth to bless a great victory and conquest won by war, there is no reason not to accept that this monumental mass was once built as a ‘Victory Gate’ (Bâb al-Nasr).

It should be pointed out that another building element in the ‘İnce Minare Madrasa’, which was designed to be dedicated to the memory of a war victory and an important conquest, is the ‘minaret’ that gives the madrasa its name.

In the medieval urban panorama of the 13th-century medieval city of Dâr al-Mülk Konya, with its majestic silhouette that is particularly prominent and can be perceived from many kilometres away, there is no reason not to think that the ‘minaret’ in question was once built and functioned as a ‘sultanic urban symbol’ welcoming those arriving to the Seljuk capital from distant lands, rather than a building element belonging to the madrasa’s maşjid.

The building in question is located on the main road route connecting the city to its hinterland from the west during the Seljuk era, starting from the city gate where ‘Ehmedek’, which is known to have been built by Sultan Izz el-dîn Keykâvus I as a military garrison connected to the outer walls from the inside, is located at a point where the road extending in the west-east direction ends at the wall line surrounding the ‘Alaeddin Hill’ where the Seljuk Palace is located. In this context, there can be no doubt that this monument was built as a ‘Tower of Victory’ rising in the same position in front of and across the road from the ‘Victory Gate’, which was certainly connected by a bridge over the moat and allowed access to the Inner Fortress from the west.

Keywords: *Konya, İnce Minare Madrasa, Kalûk ibn ‘Abd Allâh, Victory Gate (Bâb al-Nasr), Victory Tower.*

Selçuklu başkenti Konya’da, vaktiyle Selçuklu Sarayı’nın da bulunduğu İç Kale’yi çevreleyen sur tahkimatının dışında ve “*Alâeddin Tepesi*”nin batı kanadı üzerinde yer alan ve “*Sâhib Âtâ Dârû’l-hadisi*”¹ ya da daha yaygın olarak “*İnce Minareli Medrese*” gibi adlarla bilinen yapı (Fotoğraf 1), bugüne kadar pek çok çalışmaya konu edilmiş; başta, bânisi Sâhib Âtâ Fahrû’d-dîn Ali olmak üzere, planı ve özellikle taçkapsı ile yapının mimarı olduğu düşünülen Kelûk bin Abdullah üzerine de çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır (Lamb, 1914/1915-1915/1916, s.50-54; Uzluk, 1935; Kuran, 1969, s.54-55; Akok, 1970, s.5-36; Sözen, 1972, s.70-73; Brend, 1975, s.160-186; Tuncer, 1985, s.109-118; Ögel, 1987 (2), s.52-53; Tuncer, 1987, s.10-11, 44-46; Sönmez, 1989, s.270-281; Durukan, 1999, s.277-285; Wolper, 2005, s.326-331; Erdemir, 2015; Odabaşı, 2018, s.1445-1463; Blessing, 2018, s.80-85; Yavaş, 2019, s.215-249). Medresenin doğu cephesinin ortasında ve âdeta yapıdan bağımsız bir kütle olarak yükselen anıtsal taçkapsı (Fotoğraf 2), tezyinat ve plastisitesiyle, hiç kuşkusuz, Selçuklu çağının en dikkat çekici tasarımlarından biridir ve bu hâliyle müstâkil bir çalışmaya yeniden konu edilmeye muhtaçtır.

Fotoğraf 1: İnce Minareli Medrese

¹ Vakfiyesinde “*Ulûmü’l-Hadis*”e ilişkin hiçbir kayıt yer almadığı hâlde, yapının “*Dârû’l-hadis*” olarak biliniyor olmasında, belli ki, Konya şer’iyye sicillerinde de bu adla zikredilmesi etkili olmuştur. Bknz; Atçeken, 2000, s.44.

Fotoğraf 2: İnce Minareli Medrese-Taçkapsı

13.yüzyılın ikinci yarısında ve Moğol tahakkümü altındaki Anadolu'nun hayli karışık politik ortamında, “*Ebû'l-hâyrât*” unvânı ile de anılan ünlü Selçuklu Veziri (*Sâhib-i Dîvân*) Sâhib Âtâ Fahrû'd-dîn Ali tarafından inşâ ettirildiği bilinen medresenin, aslından istinsâh olunarak 14 Rebî'u'l-âhir 317 (22 Ağustos 1899, Salı) tarihinde Padişâh buyruğuyla 592 numaralı deftere geçirilen Arapça vakfiyesinin sûretinden, 13.yüzyıla âit ilk vakfiyenin “660 yılı Ramazan ayının ilk on günlerinde” (M.1262 yılı Temmuz ayı) tanzim olunduğu², “663 yılı Şa'bân ayının başında” (M. 1265 yılı Mayıs ayı) vakfiyeye zeyl yapılarak 4 Cemâziye'l-âhir 664 tarihinde (M.13 Mart 1266 Cumartesi günü) tasdik edildiği, vâkıfın talebi üzerine “666 yılı Receb ayının sonlarında” (M.1268 yılı Nisan ayı) tekrar zeyl yapıldığı ve vakfiyenin de bu hâliyle “679 yılı Ramazan ayının son on günü içerisinde” (M.1281 yılı Ocak ayı) sıhhat ve lüzûmuna, Konya Kadısı Ebû Bekr bin Ahmed Urmevî tarafından karar verildiği anlaşılmaktadır.

1262 yılında tanzim olunduğu hâlde, sonradan muhtelif akarât dolayısıyla zeyl yapılarak genişletilen ve on dokuz yıl sonra bir bütün olarak 1281 yılında tescil edilen vakfiyede, yapılar topluluğuna, vâkıfın “*Konya'da Sultan Kapısı yolunda odun pazarı³ yakınında hendek hizasında bina ve tesis ettiği imâret*” (*bâtın-i Dârû'l-Mülk Konya... târik-i Bâb'ûs-Sultan kurb-i sük-i hatab hizâ-i hendek*) olarak yer verildiği gibi⁴, “*Medrese ve Mescid ve minarenin*” de “*birbirine bitişik*” (muttasıl) olduğu vurgulanmıştır⁵. Vâkıfın inşâ ettirdiği yapılara gelir getirici mülkler tahsis edilmesi dolayısıyla kaleme alındığına şüphe duyulamayacağına göre, 13.yüzyıla âit ve “660 yılı Ramazan ayının ilk on günlerinde” (M.1262 yılı Temmuz ayı) tanzim olunduğu anlaşılan ilk vakfiyesi dikkate alınarak, sözkonusu yapılar topluluğunun inşaatının da 1262 yılı Temmuz ayından önce tamamlanmış olmasının icâb edeceği açıktır.

Arapça olarak istinsâh edilmiş ve hayli yıpranmış durumda olduğu belgelenen vakfiye sûretindeki “*Mahkeme-i Teftiş'den ilâm olunarak ol veçhile Makâm-ı Nezâret'ten yazılan takrir üzerine 14 Rebî'u'l-âhir sene 317 tarihinde sâdır olan İrâde-i Âliyye mucibince kaydolunmuştur.*” ibâreleri, vakfiyeyi yayımlayan Bayram ve Karabacak'ın da dikkatini çekmiş; Mahkeme-i Teftiş'den geçen sözkonusu ilâm kararının, muhtemelen Sâhib Âtâ neslinden

² Bayram ve Karabacak, 1981, s.40'da, vakfiye metninde “...*Yukarıda belirtilenler, 660 (?) (okunamadı) senesi Ramazan-ı Şerifi'nin ilk on günlerinde tanzim edilmiştir.*” ibârelerine yer verdikleri hâlde, sonradan, bu tarihin okunmadığı tesbit olunmuştur. Bknz; Öztürk ve Gümüştop, 2021, s.292. Bu çalışmamızda, H.660 tarihi esas alınmıştır.

³ Arapça vakfiyesinde her ne kadar açıkça “*odun pazarı yakınında*” ibâresi geçmekteyse de, Y.Akyurt'un istinsâh ettiği vakfiyenin Türkçe tercümesinde “*nefs-i Konya dâhilinde hendek hizasında Sultan Kapusu yolu kurbünde bina ve tesis eylediği*” yazılı olup “*odun pazarı yakınında*” ibâresine yer verilmemiş olması şaşırtıcıdır. Bknz; Akyurt, 2024, s.287, 291. Diğer taraftan, resmî tarihi 1483 yılına âit olmakla birlikte, 1476 yılında hazırlanmış olması muhtemel “*Defter-i Mücmel-i Evkâf-ı Vilâyet-i Karaman ve Kayseriyye*” adlı defterde de “*Bâzâr-ı Rişte*” (İplik Pazarı), “*Bâzâr-ı Köhne*”, “*Bâzâr-ı Esb*” (At Pazarı), “*Bâzâr-ı Nev*”, “*Bâzâr-ı Cedit*”, “*Bâzâr-ı Galle*” (Zahire Pazarı), “*Çarşu-yı Suzengerân*”, “*Bâzâr-ı Mürsel*”, “*Çarşu-yı Yayıcılar*” ve “*Çarşu-yı Dırâz*” (Uzun Çarşı) gibi Konya'daki pek çok pazar ve çarşının adı geçtiği hâlde, bunlar arasında “*Odun Pazarı*” adıyla bir pazar yerine de tesadüf edilmemektedir. Bknz; Erdoğan, 2003, s.119-160.

⁴ Vakfiyesinde, “*Sultan Kapısı yolunda ve hendek hizasında*” diye belirtilen imaretin “*hududu*” için, “... *Fahrû'd-dîn Ferhad milki ve iki taraftan yol ile son bulur*” denilmiş olması dikkat çekicidir. Vakfiyede bahsi geçen “*Sultan Kapısı*”nın, Selçuklu Sarayı'nı kuzey yönünden çevreleyen sur tahkimatı üzerinde yer aldığı bilindiğine göre, “*Sultan Kapısı yolu*”nun da, “*İnce Minareli Medrese*”nin doğu cephesinin önünden başlayarak “*Alâeddin Tepesi*”ndeki Selçuklu saray manzumesini vaktiyle batı kanadı üzerinden çevreleyen sur hattını takiben hendek kenarı boyunca takriben 400 m. uzanarak “*Sultan Kapısı*”na ulaşan bir ara yol olarak düşünülmesi icâb eder. Vakfiyedeki kayıt, medresenin bir cephesinin “... *Fahrû'd-dîn Ferhad*”a âit özel bir mülk ve diğer iki cephesinin de, biri, muhtemelen kenti batı kanadından çevreleyen dış sur tahkimatı üzerindeki ana kapı yönünden gelen ana yol olmak üzere, iki ayrı yol ile sınırlanmış olduğunu ortaya koymaktadır.

⁵ Resmî tarihi 1483 yılına âit olmakla birlikte, 1476 yılında hazırlanmış olması muhtemel “*Defter-i Mücmel-i Evkâf-ı Vilâyet-i Karaman ve Kayseriyye*” adlı defterde “*Vakf-ı medrese-i Dârülhadis ma'a mescid ve minâre ve mektebhâne-i Sâhib der nefsi-i Konya*” şeklinde kaydedilmiştir. Bknz; Erdoğan, 2003, s.148.

bir şahsın mahkemeye müracaatı üzerine alındığına, binaların Evkâf Nezâreti’nde kaydı bulunmamakla birlikte, vakıf hukukunu korumak üzere Padişâh irâdesine müracaat edilip irâde hâsıl olduktan sonra 13.yüzyılda tertip olunmuş ilk vakfiyenin istinsâh edilerek bir sûretinin çıkartıldığına, bu işlem sırasında, vakfiyenin okunamayan yerlerine de bazı işaretler konularak tescilin tamamlandığına hüküm verilmesinin mümkün olabileceğine vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda, vakfiye sûretindeki “*birbirine bitişik (muttasıl) Medrese ve Mescid ve minare*” ibâresiyle, şimdiki medrese ile yapının kuzey cephesinin doğu kanadına eklenmiş mescit ve mescidin doğu cephesine açılan son cemaat yeri revağının güney-doğu köşesinde yükselen minarenin kastedildiğine şüphe duyulmasa da⁶, ilk vakfiyenin tesis edildiği 13.yüzyılın ikinci yarısından itibaren, istinsâh edildiği 1899 yılına kadar geçen altı yüz yıldan uzun bir süre içerisinde, sadece Konya kentinin değil ve fakat medresenin de fizikî yapısında değişiklikler meydana geldiği düşünülecek olursa, işlev olarak birbirinden farklılaşan her üç yapıyı, âdeta tek bir proje tasarımı hâline dönüştüren “*muttasıl*” ibâresinin, yapıların geçmişteki aslı durumunu ne ölçüde ortaya koyduğu yine de şüphelidir.

Medresenin doğu cephesinden takriben 5.50 x 6.20 m. ebadında çıkma yapan taçkapı, gerisindeki dikdörtgen planlı ve müstâkil bir bina kütesine bağımlı prestijli ve anıtsal bir yapı ögesidir. Hâlihazırda 10.00 m.ye varan bir yüksekliğe sahip olan taçkapıda, medreseye dâhil olunan çift merkezli teğet kemerle örtülü kapı açıklığının da yer aldığı cephe yüzeyi, geniş kuşatma kemeriyle çevrelenen içbükey kavisli derin nişi (Fotoğraf 3) ile olduğu kadar, cephe kompozisyonunu çevreleyen celî sülüs yazıları ve kabartma olarak işlenmiş çeşitli tezyinî öğeleriyle, fasat düzenini heykelsi bir görünüme kavuşturan yüksek bir geometrik tasarım ve olağanüstü bir yaratıcılık örneği olarak özellikle öne çıkar. Kapı açıklığını örten kemerin ayakları ile taçkapının dikdörtgen prizmal kütesini iki yandan sınırlandıran enli ve içbükey profilli bordürler üzerine celî sülüs ile istiflenmiş Fetih ve Yâsîn sûrelerinin sarmal bir düzenle birbirine düğümlenerek oluşturdukları mutlak simetri, bütün kütle tasarımının, yazı üzerine kurulduğunu ve taçkapının da özellikle yazı unsurunu öne çıkaran bir inşâ faaliyetinin ürünü olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Taçkapıyı, kuzey kanadı boyunca sınırlandıran enli ve içbükey profilli bordür üzerine celî sülüs ile işlenmiş Fetih Sûresi, ilk âyetinden başlayarak taçkapının tahrip olan saçak kornişi kotuna kadar yükselip altıncı âyetindeki “...*dâiratûs-sev’i ve gadiballâhû*” ibâresinden sonra kesintiye uğramakta, saçak kornişinin ortasında konşeli taşların kullanıldığı ve âdeta sorguçlu bir miğfer görünümü kazandırılarak cepheden dışa taşırılmış profilli bir

⁶ Vezir Sâhib Âtâ Fahrû’d-dîn Ali’nin Sivas’da inşâ ettirdiği ve zamanında “*Medrese-i Sâhibiyye-i Fahriyye*” nâmiyle meşhûr olup sonradan “*Gök Medrese*” olarak adlandırılan binası için 680 yılı “*Zilkâdesinin evvelerinde*” (1282 yılı Şubat/Mart ayından önce) hazırlanan, 678 yılı “*Zilhiccesinin yirmidördüncü günü*” (26 Nisan 1280) Sultan III.Keyhüsrev tarafından zeyl yapılmış ve dönemin Konya ve civar ülkeleri Kadısı Muhammed bin el-Mekârim tarafından 10 Şevval 694 (23 Ağustos 1295) tarihinde tescil ve tasdik olunmuş vakfiyede, “*Sivas beldesi içinde Kale kapusu karşısında ilim adamlarının oturmalarına mahsus yazlık, kışlık odaları, bir abdestliği, biri sağ, diğeri sol tarafta iki minâreyi, girişinde bir mescidi müştemil, Medrese-i Sâhibiyye-i Fahriyye nâmiyle meşhûr, binası muhkem ve avlusu geniş bir medrese binâ etti. Suyunu akıttı ve bu medresenin hâricinde bir de Dâr-ı Ziyâfet yaptırdı*” denilerek, vâkıfın, adı geçen medresede “*daima bir müderris, iki mud, müslüman fakihler ve fıkıh ilmi araştırmacıları, mescidde daima bir imam, bundan hariç bir imam, iki müezzin, bir imam daha, kütüphânede kitapları muhafaza eden bir kişi, bir kapıcı, vakfın tâmir ve termimine bakan usta, bir açıcı, bir ferrâş*” bulunmasını istediği hâlde, Konya’da inşâ ettirdiği “*imaret*”in vakfiyesinde sadece “*tahsildâr ve mimar, mescidin imamı ve müezzini ile ferrâş*”dan bahsedilip müderris ya da medrese talebelerine ilişkin hiçbir bilgiye yer verilmemiş olması dikkat çekicidir.

düğüm bloğu üzerine işlenmiş onuncu âyetindeki “...*bimâ âhede aleyhullâhe fese-yû’ tîhi ecran azîmâ*” ibâresiyle düşey eksen boyunca mütemâdi bir istif düzeniyle devam ederek, kapı açıklığını örten kemerin kilit taşının üzerinde oluşturulan bir düğüm vasıtasıyla kemer profilini takiben kemer ayağının güney kanadındaki üzengi hattında ve on üçüncü âyeti olan “*Ve men lem yû’ min billâhi ve Resûlihî feinnâ e’ tednâ ilkâfirîne saîra*” ile nihâyetlenmektedir⁷. Sûre’nin altıncı ve onuncu âyetleri arasındaki diğer âyetleri, ne yazık ki tahrip olarak ortadan kalkmıştır⁸.

Fotoğraf 3: İnce Minareli Medrese-Taçkapı Nişi

⁷ Sâhib Âtâ Fahrû’d-dîn Ali tarafından, Konya’nın dış surlarının güney kanadındaki “*Lârende Kapısı*”nın (*Bâb-ı Lârende*) önünde ve H.656/M.1258 yılında inşa ettirildiği bilinen Sâhib Âtâ Camii’nin taçkapısını yanlardan sınırlandıran enli bordür üzerine işlenmiş Fetih Sûresi’nin de, taçkapının saçak kornişinde ve aynı âyetler seviyesinde nihâyetlenip, altıncı ve onuncu âyetler arasındaki diğer âyetlerin de “*İnce Minareli Medrese*” taçkapısında olduğu gibi ortadan kalkmış olması şaşırtıcı ve dikkat çekicidir. Taçkapının batı kanadındaki sebilin mukarnaslı kavsarasının köşeliklerinde yer alan ve dairesel birer çerçeve üzerine işlenmiş usta kitâbesine istinâden, “*Kelûk bin Abdullah*” tarafından inşa edildiği düşünülen Sâhib Âtâ Camii’nin taçkapısını, ayrı bir yayında ele alıp değerlendirmeyi umut ediyoruz.

⁸ Fetih Sûresi’nin ilk âyeti olan “*İnnâ fetahnâ leke fethan mübinâ*” ibâresi Besmele ile başlamadığı gibi, âyetin başladığı bordürün altındaki enli ve içbükey profilli bordür taşı üzerinde vaktiyle yer aldığını gösteren hiçbir emâre de yoktur (Fotoğraf 4). Taşın, üzerine rûmî motiflerinin işlendiği bordür ile bitişme tarzındaki anomali, sözkonusu bloğun, bir inşaat terimi olarak, eskilerin “*ittisâl-ût-terbî*” dediği türden bir birleşme meydana getirmeyip, aksine, bitiştiği bordür taşına “*alıştırılmadan*” şimdiki yerine yerleştirildiğini ve bordürü iki kenarından sınırlandıran meandr desenli ince silmelerin de, bordürün aslı tezyinatını meydana getiren yan kenarlarındaki desenlerden mülhem olarak sonradan işlendiğini ortaya koymaktadır. Nitekim, taçkapının eski fotoğraflarından, sözkonusu bordür taşının, 19.yüzyılın sonlarında “*eriyerek*” ortadan kalkmış olduğu görülmekte ve yerinde duran şimdiki taşın da sonradan yapılan restorasyon çalışmaları sırasında konulduğu açıkça anlaşılabilir.

Fotoğraf 4: İnce Minareli Medrese Taçkapısı - Fetih Sûresi'nin ilk âyetinin yer aldığı bordür

Taçkapıyı güney kanadı boyunca sınırlandıran enli ve içbükey profilli bordür üzerine celi sülüs ile işlenmiş Yâsîn Sûresi ise, kapı açıklığını örten kemerin ayağında sûrenin üçüncü âyetindeki “*leminel mürselîn*” ibâresiyle başlayıp kemer profilini takiben kemerin kilit taşının üzerinde oluşturulan düğüm vasıtasıyla düşey eksen boyunca mütemâdi bir istifle devam ederek dokuzuncu âyetinde, üzerine Fetih Sûresi'nin işlendiği yazı bordürüyle düğümlü bir geçme oluşturmak sûretiyle saçak kornişinin ortasına kadar yükselip “*Vadrib lehûm meselen eshâbe'l garyeh*” olarak başlayan on üçüncü âyetinin devamındaki “*iz câhel mürselûn*” ibâresinden itibaren kesintiye uğramakta ve taçkapının üst köşesindeki tahrip olmuş on dokuzuncu âyetindeki “*meâ'kûm ein zûkkirtûm*” ibâresinden itibaren taçkapıyı güney kenarı boyunca sınırlandıran enli içbükey bordür üzerinde sûrenin otuz birinci âyeti olan “*Elem yerev kem ehleknâ kablehûm minel kurûni ennehum ileyhim*” ile nihâyetlenmektedir; âyetin sonundaki “*lâ yercîûn*” ibâresi bulunmadığı gibi, yazı bordürünün altındaki işlenmeden boş bırakılmış son taş bloğu üzerinde vaktiyle yer aldığını gösteren hiçbir emâre de yoktur. Sözkonusu taşa bitişik ve üzerine rûmî motiflerinin işlendiği bordürün alt parçasının kırılarak üzerinin sıvandığı da tesbit edilebilmektedir. Sûre'nin on üçüncü âyetinin devamı ile on sekizinci âyetinin bitimine kadar olan bölümü de, tahribat dolayısıyla ortadan kalkmıştır.

Kapı açıklığını örten kemerin köşeliklerinde, yüksek taş kaideler üzerine simetrik olarak yerleştirilmiş birer küresel kabara bulunur⁹ (Fotoğraf 5).

⁹ Bir bütün olarak, taçkapı tezyinatındaki en sıradışı öğelerin, sözkonusu kabara olduğu üzere özellikle işaret edilebilir. *İn-situ* olarak kalabilmiş izler, her iki kabaranın da, yekpâre taş bloklarının oylumlanmasıyla oluşturulmadığını, aksine, altlarındaki dairesel çerçevelerin içine hâricen ve hayli “*kaba*” bir şekilde “*yerleştirildiklerini*” açıkça ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, kenarları pahlı ve yüksek birer taş kaide üzerine yerleştirilmiş küresel formu iki taş kabaranın yüzeylerinde

Fotoğraf 5: İnce Minareli Medrese Taçkapsısı- Kabaralar

herhangi bir işçiliğe yer verilmeyip boş bırakılmış olmaları ciddi şaşırıcıdır. Bu husus, S.Ögel'in de dikkatini çekmiş ve *bugün üstleri kazanmış gibi boş* bırakılmalarından dolayı, her iki kabaranın *"belki de bitmemiş"* olduğuna vurgu yapılmıştır (bkz; Ögel, 1987 (2), s.53). Taçkapsının tezyinî tasarımının *"insicâm"*ını açıkça bozan ve esasen, ortaya koymaya çalıştığımız aslı işlevini de büyük ölçüde etkileyen bu uygulamanın ayrıntıları, hâlihazırda her iki kabaranın oturtulduğu çerçeveli yuvaların geçmişte şimdikinden tamamiyle farklı bir şekilde değerlendirildiğini ve bugün gördüğümüz her iki kabaranın da vaktiyle burada yer alan yapı öğeleri söküldükten sonra şimdiki yerlerine konulmuş olduklarını düşündürmektedir. Benzer bir uygulama, garip bir tesadüf olarak, Sâhib Âtâ Fahrû'd-dîn Ali tarafından Sivas'da inşa ettirilen *"Gök Medrese"*nin taçkapsısında da görülür; taçkapsının biri hariç yan nişleri ile cephesindeki mukarnaslı kavsara köşelikleri ve avluya açılan revak kemerlerinin köşeliklerinde yer alan içleri boş dairesel yuvalar özellikle dikkat çekicidir. Bu yuvalarda, vaktiyle, sökülmelelerini gerektirecek değerli malzemelerden oluşan kabaların bulunduğuna şüphe duyulamayacağı gibi, esasen aydınlatılması gereken bir diğer önemli husus da, kabaların yuvalara nasıl oturtulduğu meselesidir.

Fotoğraf 6: İnce Minareli Medrese Taçkapısı-Hayat Ağacı Kompozisyonları

Fotoğraf 7: İnce Minareli Medrese Taçkapısı - “Hayat Ağacı”nın taç yaprağında taşa gömülü demir kabarı çivinin başlığı

Korinth başlıklı silindirik birer sütunce üzerinde yükselen içbükey nişin alt köşelerine, simetrik olarak, ters ve düz yelpaze formunda açılıp daralan yivli ikişer taş bloğunun üzerine yerleştirilmiş birer hilâl motifinden çıkan ve aralarında “*enginar*” motiflerinin (Ünal, 1982, s.109) de yer aldığı yapraklı dalların oluşturduğu dalgalı formlar hâlinde yükselen ve nişin üst köşelerinin profiliyle bütünleşen yüksek kabartma birer hayat ağacı kompozisyonu işlenmiştir (Fotoğraf 6); “*enginar*” motiflerini çevreleyen çifte yapraklar ile hayat ağacının gövdesinden çıkan yaprakların üzerinde burguyla açıldığı anlaşılan dairesel dekoratif yuvalar özellikle dikkat çekicidir¹⁰. Taçkapı nişini üstten sınırlandıran kemerin köşeliklerinde, simetrik olarak yerleştirilmiş ve “*Zengî (ya da Suriye) düğümü*” (Herzfeld, 1954, PL.CIX; Bilici, 1989, s.45-49; Çakmakolu Kuru, 2008, s.23-52) tesmiye olunan birer geometrik geçme¹¹ ile bunların da üzerinde dairesel birer çerçevenin içine simetrik olarak yerleştirilmiş usta kitâbesi bulunur¹²(Fotoğraf 9); köşeliğin kuzey kanadı üzerindeki dairesel çerçevenin içinde “*Amel-i Kelük*”, diğer kanattaki çerçevenin içinde ise “*bin Abdullah*” yazılıdır¹³. “*Amel-i*” kelimesinin “*ayn*” harfinde “*üstün*” (fetha) harekesi kullanılırken, “*Kelük*” kelimesindeki “*kef*” harflerinde birer tırfıl bulunur. Diğer çerçeve içindeki “*bin Abdullah*” ibâresinde, “*ayn*” harfinin üstünde bir tırfıl yer alırken, “*Allah*” lâfzında “*he*” harfinin zülfesinin çengel şeklinde uzatıldığı dikkati çeker.

¹⁰ Taçkapı nişinin üst bölümündeki “*hayat ağacı*” motiflerinin taç yapraklarının göbeklerinde yer alan ve bugüne kadar hiçbir yayında değinilmeyen demir kabarıklı çivi başlıklarının işlevlerini açıklayabilmek ne yazık ki şimdilik mümkün olmamıştır (Fotoğraf 7-8).

¹¹ Söz konusu geçmelerde dikkati çeken kare ve dikdörtgen formlu yuvalara bakılarak, bunların ve diğer ara bölmeleri oluşturan oluklu yuvaların içlerinin geçmişte çini mozaik dolgulu olduğuna şüphe duyulamaz.

¹² Usta adının yazılı olduğu dairesel çerçevelerin her iki yanındaki dörtgen formlu birer yuvanın, taçkapıyı korumak adına, üstüne oturtulmuş geniş saçaklı bir çatıyı taşıyacak ahşap konsollar için sonradan açıldığına şüphe yoktur. Bu bağlamda, yapının 19. yüzyılda çekilmiş fotoğraflarından da anlaşılacağı üzere, taçkapının, Osmanlı çağında ahşap bir çatıyla örtülerek özellikle korunmasına gayret gösterildiği ileri sürülebilir. Bu ayrıntı, aynı zamanda, taçkapıyı yanlardan çevreleyen bordürler ile Fetih ve Yâsin sürelerinin yazılı olduğu taş bloklarının, taçkapının saçak frizinin üzerinde neden devam etmeyip aynı yatay düzlemde kesilmiş olduklarını da açıklamaktadır. Taçkapı nişinin üst bölümündeki yüksek kabartma olarak işlenmiş ve âdetâ bağımsız birer heykele dönüştürülmüş simetrik birer hayat ağacı kompozisyonu ile niş kemerinin köşeliklerindeki “*Zengî (ya da Suriye) düğümü*” tesmiye olunan geometrik bezemelerin arasındaki rûmî motifi bordür üzerinde in-situ olarak kalabilmiş birer demir kenedin (Fotoğraf 10), böyle bir yıkım dolayısıyla oluşan tahribatın giderilmesine yönelik bir fiziki müdahaleden geriye kalan donatılar olup olmadığı anlaşılammaktadır.

¹³ Taçkapının üzerindeki ibâre dolayısıyla, “*Kelük bin Abdullah*”ın, Selçuklu çağının ünlü bir mimarı olduğu ileri sürülmüşse de, onun, esasen, belli ki ayrı ve özel bilgi gerektiren taçkapı tasarımı ve inşaatında temâyüz etmiş bir taş ustası olduğunu düşünmek icâb eder. Diğer taraftan, “*İnce Minareli Medrese*”nin vakfiyesinde zikredilen “*Bu vakıfların gelirinden tahsildâr ve mimara her ay otuz dirhem verilmesini ve bu tahsildâr ve mimarın, vâkıfın dürüst azatlılarından emin kişiler olmasını şart kıldı. Şu şartla ki; bunlar, güvenilir ve dürüst olup, kendilerine verilen vazife ve şahıslarına teallük eden hizmette kusur etmeyeceklerdir.*” ve “*Vâkıfın nesli münkariz olduktan sonra, mütevellinin vazifesine ayda on dirhem, mimar ile cabi'nin istihkakına günde yarım batman ekmek ilâve edilecektir.*” şeklindeki ifadelerden, sözü edilen “*mimar*” ile, taçkapıda adı yazılı “*Kelük bin Abdullah*”ın kastedildiğini düşünmek de mümkün değildir. Sâhib Âtâ Fahrû'd-dîn Ali'nin Sivas'da “*Medrese-i Sâhibiyye-i Fahriyye*” adıyla inşa ettirdiği medresesinin (Gök Medrese) vakfiyesinde de “*vakfın tamir ve termimine bakan usta*” ibâresi geçer. Bknz; Bayram ve Karabacak, 1981, s.40, 55.

Fotoğraf 8: İnce Minareli Medrese Taçkapısı - “Hayat Ağacı”nın taç yaprağında taşa gömülü demir kabarıklı çivinin başlığı

Fotoğraf 9: İnce Minareli Medrese Taçkapısı - Usta Kitâbeleri

Fotoğraf 10: İnce Minareli Medrese Taçkapısı- Taşa Gömülü Demir Kenetler

Taçkapı nişi, altta, atektonik bir şekilde giderek genişleyen gövdeleriyle “*kum saati*”ne benzetilen (Ögel, 1987 (2), s.52) konik kaidelere oturtulmuş ikiz sütuncelerin üzerinde yüksek kabartma olarak işlenmiş ve halat örgü şeklinde düğüm yapan simetrik birer geometrik kompozisyon ve kompozisyonu taçlandıran birer palmet motifi ile üzerine kırık çizgiler geçmesi işlenmiş ve taçkapının şimdiki saçak kornişi kotuna kadar yükselen yarı dairesel ve mütemâdi bir silmeyle yanlardan sınırlandırılmıştır. Sözkonusu silme, saçak kornişinin altında, yuvarlak kemerli ikişer niş oluşturan bir profille, ortada, üzerine Fetih ve Yâsîn sûrelerinin istiflendiği enli yazı bordürleri geçmesinin oluşturduğu dışa taşkın düğüm bloğuna bağlanmakta ve taçkapının içbükey nişini üstten de çerçeve içine almaktadır.

Taçkapı, subasman olarak kullanılmış taş bloklarının üzerinde simetrik olarak düzenlenmiş ve yatık U profilli kaidelere oturarak yükselen yarım daire profilli birer ikiz kaval silme ve üzerine rûmî motiflerinden oluşan tezyinatın işlendiği birer bordür ile yan kenarlarından sınırlandırılmıştır; kaval silmelerin, taçkapının sütunce başlıklarıyla aynı yatay eksen üzerinde altlı üstlü kırılmalarla oluşturduğu simetrik ve dışa taşkın örgülü düğüm kütleleri özellikle dikkat çekicidir¹⁴.

Taçkapının çift merkezli teğet kemerle örtülü kapı açıklığı vasıtasıyla dâhil olunan kare planlı mekân, kuzey ve güney duvarlarının batı kanadına yakın ve karşılıklı olarak yerleştirilmiş sivri kemerli iki derin nişi ve çapraz tonozlu¹⁵ örtüsüyle âdeta bir kule tasarımına¹⁶ sahiptir; kapı açıklığını oluşturan kemer ayaklarının söve taşları pahlı olup, söveler ile kemer açıklığının arka yüzündeki lento arasında in-situ olarak kalabilmiş ve vaktiyle kapı kanatlarını tutmak üzere muhtemelen sabit demir aksamın yerleştirildiği birer sürgü yuvası özellikle dikkati çeker¹⁷.

¹⁴ Taçkapıyı kuzey kenarından sınırlandıran kaval silmenin saçak frizine yakın bir noktadaki kırık özellikle dikkat çekicidir ve ilk bakışta, aynı düşey eksen üzerinde yer alan alt kottaki dışa taşkın örgülü düğüm kompozisyonunun bir benzerinin silmenin üst bölümünde de bulunduğunu düşündürür. Ne var ki, alt kottaki *in-situ* örgünün, üzerine rûmî motiflerinin işlendiği yan bordürle olan bitişme tarzı, üst kotta benzer bir örgülü düğümün yer alamayacağını ortaya koyduğu gibi, taçkapıyı güney kenarından sınırlandıran kaval silmenin durumu da bunu doğrulamaktadır.

¹⁵ Mekânı sınırlandıran duvarların düzgün kesme taş blokları, üst kotta ve aynı yatay düzlemde “*gotik*” bir strüktürü hatırlatan dört ayrı kemer kavsi hâlinde daralıp bir çapraz tonoz oluşturacak şekilde birleşmekteyse de, tonozun tepe noktasındaki son üç taş sırasının onarımlar sırasında yenilendiği kolaylıkla anlaşılabilir. Diğer taraftan tonoz kemerlerinin üzenği hattında ve karşılıklı olarak birer köşeye yerleştirilmiş kare kesitli dört giriş yuvası, mekânın aslı örtüsünün şimdikinden tamamen farklı bir strüktür olabileceğini de düşündürmektedir. Şüphesiz en dikkat çekici ayrıntılardan birisi de, taçkapının kapı açıklığını örten lentonun üzerinde ve kapı açıklığıyla aynı genişlikte duvar boyunca belli bir yüksekliğe kadar *in-situ* olarak izlenebilen düşey çerçevedir; duvar örgüsündeki düzgün kesme taş bloklarının düşey olarak oyulmasıyla elde edilmiş sözkonusu çerçevenin işlevini anlayabilmek mümkün olamamıştır.

¹⁶ M.Akok’un rölövesinde, tonozlu mekânın örtü cidarının, tonozun tepe noktasından itibaren 2.00 m.den fazla bir dolgu meydana getirerek taçkapının saçak kornişi kotunu da aşacak şekilde yükseldiğini gösteren bir kesit (bknz; Akok, 1970, s.18-Planş-6), taçkapı ile gerisindeki tonozlu mekânın birleşimindeki anomaliyi açıkça izah ettiği gibi, her iki yapı ögesinin aslı tasarımının zamanla ortadan kalkmış olduğunu da açıklamaktadır. Bu bağlamda, taçkapının, geçmişte, âdeta bir “*kalkan duvar*” gibi müstâkil bir kütle hâlinde yükselip, gerisindeki mekânın tonozunu fasat üzerinde perdelediği ve sözkonusu mekânın aslı örtüsünün de aynalı tonoz olduğu düşünülebilir.

¹⁷ Mekânın kuzey-doğu köşesinde, kapı açıklığının bu kanadındaki sürgünün duvar içinde kalan dikdörtgen yuvası *in-situ* olarak günümüze ulaşabilmişse de, güney-doğu köşe üzerinde olması beklenen diğer yuvanın, muhtemelen onarım çalışmaları sırasında ortadan kaldırıldığı anlaşılmaktadır.

Mekânın batı duvarı üzerinde yer alan çift merkezli teğet kemerle örtülü kapı açıklığıyla medresenin kubbeli orta sofasına dâhil olunmaktadır¹⁸. Düzgün kesme taş örgülü kapı kütesini, pahlı bir silme ile işlenmeden yalın olarak bırakılmış enli ve düz bir bordür vasıtasıyla yanlardan ve üstten düşey dikdörtgen bir çerçeve içine alınmıştır; kemer ayaklarında, sövelerin iç yüzleri ile kapı açıklığını yanlardan çerçeve içine alan bordürlerin, kapı kemerinin üzengi hattından itibaren alt bölümlerinde, sütun benzeri taş oymalar özellikle dikkat çekicidir.

Taçkapının, her ne kadar, döneminin ünlü Veziri Sâhib Âtâ Fahrü’-d-dîn Ali tarafından inşâ ettirilen bir medreseye âit olduğu düşünülmüşse de, sıradışı bir tasarımın ürünü olduğu her hâlden anlaşılabilir bu anıtsal kütlede, barındırdığı özel anlamlar dolayısıyla, hâlihazırda doğu cephesini taçlandırdığı gerisindeki mekânla birlikte ve bir medrese için inşâ edilmiş olduğunu kabul etmek yine de güçtür. Bu bağlamda, döneminin diğer mimarlık örneklerinden tamamiyle farklılaşmak üzere, taçkapı ile taçkapının bağlı olduğu gerisindeki çapraz tonozla örtülü ve karşılıklı duvarlarında sivri kemerli birer nişin de yer aldığı kare planlı giriş mekânının, medresenin doğu kanadı üzerinde oluşturduğu anomali, bizi, her hâlükârda, müstâkil ve başlıbaşına bir bina niteliği arz eden bu kütlede, medresenin aslı bir plan ögesi olmayacağını kabule sevkettiği gibi, esasen, bu husus, medresenin kubbeli orta sofasının doğu duvarının üst kotundaki iki pencerenin durumuyla da doğrulanabilmektedir. Nitekim, sofanın, ana eyvan kemerinin açıldığı batı kanadı hariç tutulursa, geçmişte, gerilerinde medrese odalarının da yer aldığı kuzey ve güney duvarlarının üst kotunda ve hâlihazırda açık durumdaki karşılıklı ikişer pencereye karşılık, belli ki, doğu cephesine sonradan eklenmiş ve aslı hâlinde yüksekliğinin 11.00 m.yi de aştığı anlaşılabilir anıtsal taçkapı ile taçkapının gerisindeki tonozlu giriş mekânı, sofanın bu yöne açılan iki penceresinin işlevlerini tümüyle ortadan kaldırmış; bu nedenle, her iki pencerenin de, kaçınılmaz olarak, tuğla örgüyle kapatılarak iptal edilmesi yoluna gidilmiştir¹⁹ (Fotoğraf 11).

¹⁸ Sözkonusu kapı açıklığının çapraz tonozla örtülü mekâna bakan yüzünde, kemerin kilit taşıyla aynı kotta ve köşelere yerleştirilmiş durumda birer taş zıvana yer almaktadır. Hâlihazırda çift demir kanatlı kapının, taşları “zorlayarak” yerleştirildiği bu yuvaların, geçmişte de, mekâna açılan çift kanatlı bir demir kapı için tasarlanmış olduğuna şüphe duyulamaz. Zıvanaların düşey eksen üzerindeki karşılıklarının, mekânın zeminindeki döşeme taşları dolayısıyla tesbit edilebilmesi, ne yazık ki mümkün olamamıştır.

¹⁹ Bu husus, Akok’un rölövesinden de açıkça doğrulanabilmektedir. Medresenin kuzey-güney aksında çıkartılan ve Planş-5’de yer verilen A-Á kesitinde, sonradan kapatılmış her iki pencere ile bunlarla aynı kotta ve kubbeli sofanın kuzey ve güney duvarlarında yer alan açık durumdaki pencereler görülebildiği gibi, medresenin doğu-batı aksından çıkartılmış ve Planş-6’da yer verilen diğer kesitten, kubbeli sofa ile medresenin doğu cephesini oluşturan taçkapı ve gerisindeki tonozlu mekânın birleşme şekli anlayabilmek de mümkündür. Bknz; Akok, 1970, 17-Planş-5, s.18-Planş-6.

Fotoğraf 11: İnce Minareli Medrese - Kubbeli Orta Sofanın Doğu Duvarındaki Kapatılmış Pencere

Bu bağlamda, taçkapıda, özellikle yazı unsurunun öne çıkartılmış olmasına bakılarak, bu anıtsal yapı ögesinin, bir medreseden ziyâde, Selçuklu başkenti Konya’da, Sultanlığın gücünü bir “*kentsel simge*” hâlinde kamusal alana yansıtan bir prestij yapısı, başka bir deyişle, Selçuklu Sultanlığının nişânesini taşıyan ve Ortaçağın görkemli anılarını hafızalardan silinmeyecek anıtsal bir “*dervâze*” görünümüne büründürerek canlandıran sıradışı bir tasarımın ürünü olduğuna kolaylıkla hükmedilebilir. Olağanüstü incelikli olarak, yüksek bir geometri bilgisiyle şekillendirilmiş taçkapıya esas anlam ve karakterini kazandıran en önemli ayrıntıların, muhakkak ki savaşla kazanılmış büyük bir zafer ve fethi kutsamak üzere celi sülüs ile istiflenmiş Fetih sûresi olduğu dikkate alınır, bu anıtsal kütle, vaktiyle, bir “*Zafer Kapısı*” (*Bâbü’n-Nasr*)²⁰ olarak inşa edilmiş olduğunu kabul etmemek için hiçbir sebep yoktur. Belli ki, taçkapıya sadece Fetih ve Yâsîn sûrelerinin işlenmesiyle yetinilmemiş; fakat aynı zamanda, içbükey kavisli derin nişinin köşeliklerine yüksek kabartma olarak işlenmiş ve Fetih sûresinin 18.âyetine atfen hayat ağacı formuna büründürülmüş “*Şeceretü’r-rıdvân*”²¹

²⁰ Halep’de, Ortaçağ kentinin en önemli kuzey kapısı olan “*Bâbü’l-Nasr*”ın (*Zafer Kapısı*) Eyyübîler’in Halep kolu Emiri el-Melikü’z-Zâhir Gâzî tarafından 1212 yılında inşa edildiği bilinmektedir (bknz; Herzfeld, 1955, 29-39). Şaşırtıcıdır ki, el-Melikü’z-Zâhir Gâzî, Halep’de inşa ettirdiği diğer kapılar gibi, “*Bâbü’l-Nasr*”ı da, kapı ve kapıyla bağlantılı bir “*dârgâh*” (*tonozlu geçit*) şeklinde inşa ettirdiği gibi, kapıya da, hendeğin üzerine inşa edilmiş kemerli bir köprü vasıtasıyla ulaşılmasını sağlamış; zemini düzleştirilen kapının önü de dükkânlar inşa edilmek suretiyle buğday ve odun satılan bir yere dönüştürülmüştü. Kezâ, yine Halep’deki “*Qastal al-Shu’ayyiba*”nın da, Zengî Sultanı Nüreddîn’in Antakya Haçlılarına karşı kazandığı savaşın anısına 1150 yılında inşa ettirdiği bir “*zafer anıtı*” olduğu ileri sürülmüştür (bknz; Tabbaa, 1993, s.39; ayrıca bknz; Tabbaa, 1986, s.223-241; Raby, 2004, s.297). Zafer kapıları arasında kuşkusuz en anıtsal örnek, Kahire’de, Fatımi Halifesi el-Mustansır tarafından 1087 yılında Veziri Bedr’ül-Cemâli’ye inşa ettirilen “*Bâbü’l-Nasr*”dır. Bknz; Creswell, 1952, s.166-176; Behrens-Abouseif, 1989, s.67-72.

²¹ Taçkapıdaki Fetih Sûresi’nin 10.âyetinde yazan “*İnnellezîne yübeyüüneke innemâ yübeyüünellâh yedullâhi fevga eydihim femenneke feinnemâ yenkisü alâ nefsih ve men evfâ bimâ âhede aleyhullâhe fesevü’thi ecran azimâ*” (*Muhakkak ki sana*

kompozisyonlarının üzerinde ve niş köşeliklerine ma'kılı hâtla “Zengî (ya da Suriye) düğümü” şeklinde yerleştirilmiş çifte “Muhammed” lâfızları ile olduğu kadar, taçkapaşının saçak kornişine yakın yüzeyinde yan bordürler ve silmelerle bir bütün oluşturacak şekilde kemerli ikişer simetrik niş hâlinde düzenlenmiş ve kapıdan geçenleri âdeta göksel bir simge olarak üstten ve ters olarak çevreleyen çifte “Allah” lâfzı ile, kapıya, kutlu bir zafer ve fethin esas sahibi olarak, zamandan ve mekândan münezzeh tek ilâhi güce ve onun elçisi olarak Hazreti Muhammed'e olan hamd ve minnet duygularının ifâde edildiği olağanüstü derin ve anlamlı bir içerik de kazandırılmıştır²².

Şu hâlde, böyle bir taçkapaşının inşâmı gerektiren kutlu bir zafer ve fethin belirlenerek, yapının bânisi ile aslî yerinin de tesbit edilmesi icâb eder²³.

Bilindiği üzere, Selçuklu çağının en önemli fetihleri, 13.yüzyılın ilk yarısı içerisinde gerçekleştirilmiştir. Sultan I.Gıyâseddîn Keyhûsrev döneminde ve 1207 yılında Antalya'nın alınmasıyla başlayan fetihler, Sultan I.İzzeddîn Keykâvus'un 1214 yılında Sinop'u ve akabinde 1216 yılında Antalya'yı ikinci kez fethiyle devam etmiş; bunu, Sultan I.Alâeddîn

---

bi'ât edenler, ancak Allah'a bi'ât etmektedirler. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Kim ahdini bozarsa, ancak kendi aleyhine bozmuş olur. Kim de Allah ile olan ahdine vefa gösterirse Allah ona büyük bir ecir verecektir.), ifâdesi, Hicretin 6. yılında umre için Medine'den Mekke'ye hareket eden ve Mekke yakınlarındaki Hudeybiye Kuyusu yanında ashabıyla konaklayan Hz. Peygamber'in, Kureyşlilerin kendisini ve ashabını Mekke'yi ziyaret etmelerine izin vermemeleri ve umre için elçi olarak Mekke'ye gönderdiği Hz.Osman'ın öldürüldüğü haberinin kendisine ulaşması üzerine müşriklerle savaşmadan oradan ayrılmayacaklarına dair ashabından biât almasını anlatır. Ashabın Hz. Peygamber'e bağlılıklarını ve onun yolunda ölümü göze aldıklarını gösteren biât haberi Mekkeliler'i hayli etkilemiş ve Hz. Osman ile diğer bazı müslümanları serbest bıraktıkları gibi, Hz. Peygamber ile Hudeybiye Antlaşması'nı yapmaya da mecbur olmuşlardır. Bilindiği üzere, Hz.Peygamber'e, Fetih süresi de, Hudeybiye'den ayrılıp Medine'ye dönerlerken yolda nâzil olmuştur. Bundan dolayı bu biâta “Bey'atü'r-ridvân”, sürenin 18.âyetindeki “*Le kad radyallahû anil mü'minne iz yûbaytuneka tahtê şecerati fe alime ma fı kulubihim fe enzele sekanete aleyhim ve esabehûm fethan karıba*” (*Andolsun o ağacın altında sana bi'ât ederlerken Allah, müminlerden razı olmuştur. Kalplerinde olanı bilmiş, onlara güven indirmiş ve onları pek yakın bir fetih ile mükâfatlandırmıştır.*) ifâdesinde geçen ve gölgesinde bu biâtın yapıldığı ağaca da “Şeceretü'r-ridvân” denildiği bilinmektedir (Bknz; Fayda, 1992, s.39-40). Bu husus, taçkapaşındaki “hayat ağacı” kompozisyonlarıyla verilmek istenen mesajın asıl kaynağını da mutlak sûrette açıklığa kavuşturmaktadır.

²² Bu bağlamda, taçkapaşının nişinin güney kanadı üzerindeki çerçevenin içinde yazılı “bin Abdullah” yazısının “Allah” lâfzındaki “he” harfinin çengel şeklinde uzatılan zülfesinin, benzer şekilde, taçkapaşını üstten çevreleyen çifte “Allah” lâfzında tekrarlanmış olması dikkat çekici olduğu gibi, usta adının yazılı olduğu iki ayrı çerçevenin de, bilinçli olarak şimdiki yerlerine konulduğu anlaşılıyor; belli ki, her iki çerçeve de, taçkapaşının saçak kornişine yakın çifte “Allah” lâfzının şeddeleri olarak düşünülüp yerleri de bilinçli olarak buna göre tasarlanmıştır.

²³ İbn Bîbî, Sultan I.Alâeddîn Keykubad'ın H.615/M.1218-19 yılında Konya ve Sivas kalelerinin etrafına surlar yapılması emrini verdiğini, sur inşaatları için “işbilir mimarlar ve usta ressamlar” getirildiğini, Sultanın “emirler, serverler ve mimarlarla birlikte (Konya'nın) etrafını dolaştı”ğını, “burçların, sur bedenlerinin ve kapuların yerlerinin resmedildiğini”, Sultan'ın bunları “büyük bir dikkat ve derin bir düşünceyle inceleyip, bazı yerlerini düzeltip değiştirdiği”ni, “kapuların, burçların ve bedenlerin yerleri belli olunca özel naiblerini çağırıp dört kale kapısının (dervâze), birkaç burç ile beden inşaat masraflarının hassa'dan karşılanmasını, geri kalanların masraflarının ise, durumlarına göre ülkenin büyük emirleri arasında paylaşmalarını”, “aradan çok geçmeden...Konya ve Sivas'da surların temellerinin atılıp inşaatın başladığını, gece ve gündüz çaba göstererek sağlam kaideler üzerine bedenleri ve burçları yükselttiklerini, ham gümüşe benzeyen kayalarının üzerine çeşitli kabartma resim ve heykeller (temasil) yaptıklarını, yumuşak taşlar ve mermerler üzerine altın yaldızla Kur'ân âyetlerinden, Peygamber hadislerinin en çok tanınanlarından, Şehnâme'nin beyitlerinden ve vezicelerden parçalar yazarak, onların üzerinde hiç boş yer bırakmadıklarını, Sultanın atına binerek hendeğin etrafını dolandığını, her yerini dikkatli bir şekilde incelediğini, yapılanların çok hoşuna gittiğini ve bunun üzerine...sanları kalsın diye emeği geçenlerin her birinin kendi adını bir taş üzerine altın harflerle yazmasını buyurduğunu” anlatır (İbn Bibi, 2014, s.276-277). Tarihi yanlış verilmekle birlikte, vekâyinâmede anlatılanlar, ne denli ilgi çekici olursa olsun, esasen kutlu bir fetih ve zafere izâfe olunarak, vaktiyle başkent Konya'daki Selçuklu Sarayı'nın bulunduğu “Alâeddin Tepesi”ni batı yönünden tahkim eden sur duvarı üzerinde yer aldığı düşünüldüğümüz “İnce Minareli Medrese” taçkapaşının, Sultan I.Alâeddîn Keykubad'ın emriyle ve yaklaşan Moğol tehdidine önlem amacıyla kenti kuşatan dış surların tahkimatına yönelik büyük imâr faaliyeti sırasında inşa edilmiş olduğuna yine de ortaya koymaz.

Keykubad'ın 1221 yılında Kalonoros'u (Alâiyye), 1226 yılında Kâhta'yı, 1227 yılında Suğdak'ı, 1228 yılında Erzurum'u ve ardından da Ahlat, Harran, Urfa ve Rakka'yı fetihleri takip etmiş; Sultan II.Gıyâseddîn Keyhûsrev döneminde ise 1239/40 yılında Amid (Diyarbakır) fethedilmiştir²⁴.

Selçuklu hâkimiyeti altına giren kent ve kaleler, 13.yüzyılın vakânüvisi "*İbn Bibî el-Müneccime*" lâkabıyla tanınan Nâsirüddîn Hûseyin bin Muhammed bin 'Alî el-Ca'ferî er-Rugadî'nin, İlhanlı tarihçisi ve bürokratlarından 'Alâ'üddîn 'Atâmelik Cûveynî'nin talimatı üzerine kaleme aldığı "*el-Evâmirü'l-Alâ'iyye fî'l-Umûri'l-'Alâ'iyye*"ye de konu edilmiş; fetih ve zaferlere ilişkin dikkat çekici ayrıntılar da verilmiştir. Örneğin, Sultan I.İzzeddîn Keykâvus'un, Sinop'un fethinden sonra, "*Halife'den fütüvvet şalvarı*" (İbn Bibi, 2014, s.183) istediği gibi, 1216 yılında Antalya'yı fethettikten sonra "*Oraya ait önemli işleri halledip yoluna koyduktan sonra mutlu ve huzurlu bir şekilde yönünü başkent Konya'ya çevirdi. Oraya varınca galip ve muzaffer olarak ikbal tahtına oturdu. Dünyanın her yerine fetihnâmeler yazdı, padişahlara, önemlerine göre, o fetihten elde ettiği ganimetlerin değerlilerinden hediyeler gönderdi*"ği (İbn Bibi, 2014, s.174) anlaşılmaktadır. Kezâ, Sultan I.Alâeddîn Keykubad'ın Erzurum'u fethinden sonra "*dünyanın her tarafına fetihnâmeler yazılmış*" (İbn Bibi, 2014, s.400); Sultan II.Gıyâseddîn Keyhûsrev tarafından Amid'in ele geçirilmesinden sonra da "*memleketlere fetihnâmeler*" gönderilmişti (İbn Bibi, 2014, 477).

Fakat bunlar arasında, Anadolu'nun, fetih yoluyla Selçuklu hâkimiyetine giren Ortaçağ kentlerinin içinde sadece Antalya'nın ayrıcalıklı bir yere sahip olduğu bilinmektedir; kentin kuzey-batı kanadını, şimdiki Kalekapısı'ndan başlayıp kuzey-doğu güney-batı istikâmetinde uzanarak Uzun Çarşı sokağını takiben Kırkmerdiven'de nihâyetlenmek üzere yerleşmenin doğu kanadından yalıtın ve topoğrafyanın eğim çizgilerine uygun çeşitli kırılmalar yaparak tahkim eden sur duvarı üzerine, Sultan I.İzzeddîn Keykâvus'un Antalya'yı fethi dolayısıyla belli bir sırayla yerleştirilmiş "*zafernâme*" niteliğindeki sayısı kırkı aşkın kitâbe, kentin fethi ve kazanılan zaferin bütün safahâtini anlatan ifâdeleriyle, 13.yüzyılın kuşkusuz en kayda değer yazılı belgelerinden biri ve belki de en önemlisidir (Redford ve Leiser, 2008; Yılmaz ve Tuzcu, 2010, s.47-121; Atik, 2018, s.111-158). Besmele ile başlayıp Allah'a hamd ve Resûlü'ne salât dualarıyla devam ederek Allah'a hamd ile sona eren kitâbelerde, Sultan Gıyâseddîn Keyhûsrev'in daha önce Antalya'yı fethettiği, Hıristiyan halkın isyânıyla önceki gibi şirk'e dönüldüğü, askerlerin gece ve gündüz uyumadan cihâd ederek, karadan ve denizden bir aylık muhasaradan sonra Antalya'nın Allah'ın yardımı ile 612 yılında tekrar fethinin nasip olduğu ve muhkem kalenin iki ayda tamamlandığı bütün ayrıntılarıyla yazılıdır. Bunlar arasında, en dikkat çekici ifâdeler,bugün kayıp olduğu bilinen üç satırlık bir kitâbenin ilk satırındaki "*el-Mû'eyyed mine's-semâ'i*"²⁵ ile dairesel formlu bir mermer bloğu üzerine işlenmiş bir kitâbenin son iki satırında yazılı "*ve'l-cihâdeyn tâ'ateyn ve rezekahu fî yevmin vâhidin mine'l-feth ve'l-fitr 'iydeyn*" ibâreleridir; Antalya, "*Gökten gelen yardım ile*" desteklenerek "*Ramazân Bayramı*"yla aynı günde (22 Ocak 1216) fethedilmiş ve "*Allah, Sultan'ın cihâdını iki bayramla rızıklandırmıştır*".

²⁴ Amid'in (Diyarbakır) fetih tarihi konusundaki düşüncelerimizi daha önceki bir çalışmamızda ayrıntılarıyla ele almıştık. Bknz; Bilici, 2001-2002, s.178-179, dpnt.19.

²⁵ Sözkonusu kitâbede yer alan ibâre, "*İnce Minareli Medrese*" taçkapısında, yan bordürler ve silmelerle birlikte, kemerli ikişer simetrik niş hâlinde düzenlenmiş ve kapıdan geçenleri âdeta göksel bir simge olarak üstten ve ters olarak çevreleyen çifte "*Allah*" lâfzına da anlam ve açıklık kazandırmaktadır (bknz; Yılmaz ve Tuzcu, 2010, s.76).

Sadece sur duvarlarına zaferin anlatıldığı kitâbelerin yerleştirilmesiyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda, kutlu bir tesadüf olarak, Ramazan Bayramı ile aynı günde gerçekleşen ve “dünyanın her yerine fetihnâmeler” yazılacak kadar önemli görülen Antalya’nın fethinin, Selçuklu Sultanı I.İzzeddîn Keykâvus tarafından, İbn Bîbî’nin deyimiyile “kışın haremligini parlak güneşe bırakıp, İsa’nın nefesi gibi esen rüzgârın ölmüş bütün canlara yeniden hayat vermeye başladığı” (İbn Bibi, 2014, s.174) *Dâru’l-Mülk Konya*’da, zaferini kutsayan kalıcı bir görsel simgeyle ebedileştirilmek istendiğine rahatlıkla hükmedilebilir²⁶.

Bu husus, hâlihazırda “İnce Minareli Medrese”nin doğu cephesinde yer alan taçkapının, diğer bütün tezyinî unsurlarıyla olduğu kadar, üzerindeki Fetih ve Yâsîn sûreleri ile birlikte, bütün doğu İslâm dünyasına duyurulan Antalya’nın fethinin bir nişânesi olarak, esasen, Sultan I.İzzeddîn Keykâvus tarafından inşa ettirilmiş bir “Zafer Kapısı”²⁷ olduğuna karine teşkil ettiği gibi, bu anlamlı tasarımın da, Selçuklu Sarayı’nın bulunduğu şimdiki “Alâeddin Tepesi”nin ana kapılarından biri olarak, vaktiyle saray manzumesini kuşatan sur çizgisinin batı kanadı üzerinde ve “İnce Minareli Medrese”nin yol aşırı karşısına düşen bir mevkiye aranmasını icâb ettirir.

Geçmişte Selçuklu Sarayı’nın da bulunduğu, aynı zamanda, avlusunda, Selçuklu Hanedânlığının mezar anıtını (*Künbed-hâne-i Salâtin*)²⁸ barındıran ve başkentin en eski Selâtin Camii olarak 13.yüzyılın başında tanzim olunmuş Şemseddin Altun-Aba vakfiyesinde “Mescid’ul-Câmi’ul-Atik el-kâin bâtın-i kasr-ı Konya” (Turan, 1947, s.226) olarak zikredilen “Alâeddin Camii”nin de yer aldığı, Osmanlı çağında ve 16.yüzyıldan sonra ise mahallelerle iskân edilen “Alâeddin Tepesi”nin, Selçuklu çağında etrafı hendekle çevrili ve çift surla tahkim edilmiş bir yerleşme alanı olduğu bilinmektedir.

Bugüne kadar yapılan çalışmalar, sözkonusu alanı kuşatan sur çizgisi üzerinde dört ayrı kapının yer aldığını ortaya koymuş²⁹; bunlardan, tepenin kuzey kanadındaki “Sultan Kapısı”nın³⁰ (Bâb’üs-Sultan), Selçuklu Veziri Celâleddîn Karatay tarafından inşa ettirilen Karatay Medresesi’nin H.651 Cemâziyelevvel ortasında (M.1253 yılı Temmuz ayı) tanzim ve tescil olunan vakfiyesine göre, medresenin yanında (*bi-derbi’s-Sultân bi-mahrûseti Konya*

²⁶ Sultan I.İzzeddîn Keykâvus’un, Sivas’da inşa ettirdiği “Medrese-i Şifâiyye”nin (Keykâvus Dârüşşifâsı) H.615 yılı Muharrem ayının ilk günü (M.1218 yılı Mart/Nisan ayı) tanzim edilip vefâtından sonra tasdik olunduğu anlaşılan H.619/M.1222/23 tarihli vakfiyesinde zikredilen unvân ve lâkapları hayli dikkat çekicidir: “Sultânü’l Muâzzâm, Şâhinşâhü’l Âzâm, Ümmetlerin dizginini elinde tutan, Arap ve Acem sultanlarının ve meliklerinin efendisi, Allah’ın arzının sultanı, kullarının duacısı, ülkelerinin koruyucusu, Allah’ın halifesinin yardımcısı, dünya ve dinin izzeti, İslâmın ve müslümanların desteği, sultanların ve meliklerin temel direği, iki âlemde adaletin yaşatıcısı, zâlimlerden mazlumları koruyan, gâzilerin ve mücâhitlerin sığınağı, kâfirleri ve müşrikleri öldüren, zındıkları ve mühlidleri yok eden, âsileri, serkeşleri ve dikbaşları kahreden, kılıç sahibi kuvvetli hükümdâr, zamanın başlamasını düzene koyan, puta tapanları mahveden. Haçlıların torunlarını kılıçtan geçiren, galip devletin celâli ve yücesi, parlak milletin güzeli ve övüncü, temiz milletin kemâli ve kıvancı, imamın ve insanlığın yardımcısı, yetimlerin koruyucusu, hilâfetin destekçisi, bütün tehlikede halkın sığınağı, bütün afetlerden onları kurtaran, Doğunun ve Batının meliklerinin yöneticisi, Allah’ın halifesinin kılıcı, vurup döken, gerektiğinde ve istendiğinde Allah’ın kullarına imdada koşan, Allah’ın ülkelerinin arslanı, muharip ve galip Sultan, Selçuk hanedânının tâci...”. Bknz; Yinanç, 1991, s.34.

²⁷ Savaş ve zafere ithaf olunmuş anıtların kronolojisi ve İslâm dünyasındaki kimi örnekleri üzerine ilgi çekici bir makale T.Leisten tarafından yayımlanmıştır. Bknz; Leisten, 1996, s.7-26.

²⁸ Sözkonusu yapı, İbn Bîbî’de “Künbed-seray-i şâhan” olarak zikredilir. İbn Bibi, 2014, s.446.

²⁹ Buna karşılık, mehas gösterilmeden, Selçuklu çağında İç Kale’nin altı kapısının bulunduğu ileri sürüldüğü gibi, bunlardan, “Sultan Kapısı” hâricinde, muhtemelen Dış Kale’nin At Pazarı Kapısı yönüne açılan kapının da, Hoca Selmân’ın 1428 tarihli vakfiyesinde geçen “*derb-i Said Âbâdî*” ibaresi dolayısıyla, “*Said Âbâdî Kapısı*” olduğu belirtilmiştir (bknz; Küçükdağ, 1989, s.15). Ayrıca bknz; Küçükdağ, Arabacı ve Yenice, 2020, s.5’de “Selçuklu döneminde tahkim edilen İç Kale’nin kapılarından biri kuzeye açılan Sultan, diğeri Hoca Selman’ın 832/1428 tarihli vakfiyesinde adı geçen “*derb-i Said Âbâdî*”/“*Said Âbâdî Kapısı*’dır” denilmekle yetinildiği dikkati çeker. “*Said Âbâdî Kapısı*”na dâir bilgiyi doğrulamak mümkün olamamıştır.

³⁰ Sözkonusu kapı, Eflâkî’de “*Dervâze-i Sultan*” olarak da geçmektedir. Bknz; Ahmet Eflâkî, 1973, s.294.

bi-cenbi'l-medreseti'l-mezkûre) (Turan, 1948, s.131, 141)³¹ bulunduğu anlaşılmış; sur çizgisinin doğu kanadındaki diğer bir kapının ise, Cemâleddîn İshak tarafından H.607/M.1210 yılında inşa ettirilen (Duran, 2001, s.34-35) ve vaktiyle önünde bulunan bir arslan heykeli dolayısıyla mahallinde “*Arslantaşı Mescidi*” olarak da bilinen “*Akıncı Mescidi*”ne izâfeyle “*Akıncı Kapısı*” olduğu ileri sürülmüştür (Konyalı, 1964, s.288-289)³².

İç Kale'nin bulunduğu tepenin güney kanadını tahkim eden sur çizgisi üzerindeki kapının yeri ve adı bilinmemektedir; kezâ, sur tahkimatının batı kanadı üzerinde de, adı tesbit edilememekle birlikte, İç Kale'ye dâhil olunan dördüncü bir kapının bulunduğu ve yerinin de “*İnce Minareli Medrese*”nin doğu yönünde ve hendeğin karşı yakasında³³ olduğu anlaşılmaktadır³⁴.

³¹ Vakfiyede Arapça olarak zikredilen bu ifadeler, O.Turan tarafından “*Konya'da, Sultan kapısı'nda, adı geçen Medresenin yanında*” şeklinde Türkçeye tercüme edilmiş ve bundan sonra da bu şekliyle kabul görmüş ise de, asıl metinde “*Bâb'üs-Sultan*” ibâresine yer verilmemiş olduğundan, bunun “*Konya'da, Sultan geçidinde (bi-derbi's-Sultân), Medresenin yanında*” olarak tercüme edilmesi daha doğru olur. Bu önemli ayrıntı, Konya II.Kılıç Arslan Köşkü kurtarma kazısı çalışmalarında, köşk kalıntısının kuzey-batı köşesinde ortaya çıkartılarak “*Saray Kuzey Giriş Kapısı (Sultan Kapısı)*” olarak tanımlanmış ve 4.20 m. açıklığa sahip olduğu anlaşılan kapı kalıntısının durumunu daha da belirgin bir hâle getirmektedir (bknz; Çelebi, 2021, s.234-Çizim No.3, 277). Kazı sırasında ortaya çıkartılan ve “*kapı*” olarak nitelendirilen açıklığın batı kanadında ve sur duvarına bitişik olarak dikaçsal bir kırılmayla kuzey yönüne doğru uzandığı anlaşılan bir duvar kalıntısının durumu dikkat çekici olmakla birlikte, sözkonusu alanda yapılan çalışmalar devam etmediği için kalıntının niteliği açıkça anlaşılamamaktadır. Bütün belirsizliğine karşılık, kazıda çıkartılan ve “*Sultan Kapısı*” adı verilen açıklığın, esasen, Karatay Medresesi'nin önünden Selçuklu Sarayı'nın bulunduğu alana dâhil olunmak üzere kuzey-güney yönünde uzanarak köşkün önünde nihâyetlenen törensel bir geçidin parçası olduğu düşünülebilir. Bu durumda, geçmişte, çift surla berkitilmiş İç Kale tahkimatının kuzey kenarı üzerinde bulunduğu anlaşılan “*Sultan Kapısı*”nın, kentin kuzey yönündeki “*Halkabegüş Kapısı*”ndan başlayıp Karatay Medresesi ile “*Küçük Karatay*” ya da “*Kemâliye*” olarak da bilinen medresenin arasından geçen ana yol güzergâhı üzerinden ulaşılan ve hipotetik olarak gerisindeki hendeğin kuzey kanadını tahkim eden anıtsal bir burcun cephesinde yer alan görkemli bir kuruluş olduğu, hendeğin üzerinde güney yönüne doğru uzanan törensel (belki de arkadlı) bir “*geçit*” (*derbi's-Sultân*) hâlinde düzenlenmiş ve rampa yaparak yükselen bir köprü vasıtasıyla Kılıç Arslan Köşkü'nün bulunduğu kesimdeki ikinci bir burç üzerine yerleştirilmiş bir diğer kapı vasıtasıyla da Selçuklu Sarayı'nın bulunduğu alana dâhil olduğu iddia edilebilir. Halep İç Kalesi'nin güney-batı kanadındaki mimari kompozisyonu akla getiren bu uygulamanın bütün yönleriyle ortaya çıkarılıp anlaşılabilmesi için, köşkün kuzey kanadında ve şimdiki “*Alaeddin Bulvarı*”nın bulunduğu kesime yayılan geniş bir alanda sistemli arkeolojik kazıların yapılacağı günü beklemek gerekecektir.

³² “*Akıncı Kapısı*” adının, bu hâliyle, Selçuklu çağına kadar geri giden bir geçmiş olamayacağı aşîkârdır. Bknz; Öztürk ve Gümüştöpe, 2021, s.285-286.

³³ 17.yüzyılda Konya'ya da uğrayan Evliyâ Çelebi'nin verdiği bilgiler dikkat çekicidir: “...*Selçuklu Sultanı Keykubad... büyük bir hendek inşa etmiştir ki, derinliği 11 zira, genişliği 50 zira, yüksekliği 30 melik ziradır...*” (Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, 2010 (2), s.24). “*Bina arşını*” ya da “*zirâ-ı mi'mârî*”nin 73,3333 cm. olduğu dikkate alınır sa, Evliyâ Çelebi'nin verdiği bilgiye göre, “*İnce Minareli Medrese*”nin vaktiyle doğu cephesi önünde bulunduğu bilinen hendeğin derinliğinin 8.00 m., genişliğinin ise 36,65 m. olduğu anlaşılıyor; şaşırtıcıdır ki, medrese ile yol aşırı karşısındaki sur kalıntıları ve İç Kale Kapısı'nın muhtemel yeri de hendeğin genişliğiyle anlamlı bir şekilde örtüşmektedir. Ölçüleri dolayısıyla, İç Kale'nin batı kanadındaki kapısına, medresenin bulunduğu alandan anıtsal bir köprü vasıtasıyla ulaşıldığına şüphe yoktur. Çelebi'nin hendeğin yüksekliği için abartılı olarak verdiği “*30 melik zira*”ın (21,00 m.), esasen sur duvarlarının yüksekliğini tavsif ettiği açıktır. Nitekim, 1596 yılında ve hac seyahati sırasında Konya'ya da uğrayan Mehmed İbn Ömerü'l Âşîk'in “*Menâzirü'l-Avâlim*” adlı yazma eserinde sur duvarlarının yüksekliği “*30 arşın*” olarak zikredilmektedir (Bknz; Çaycı, 2006, s.120).

³⁴ İ.H.Konyalı'nın “*İç Kale'nin içinde*” olduğunu belirttiği (1964, s.883) Lâlâ Ruzbe Medresesi'nin de, sözkonusu kapının yakınında bulunuyor olması muhtemeldir; adı geçen yapı, Konya Evkâf Defteri'nde “*Lâlâ Ruzbe medresesi Vakf-ı medrese-i Lâlâ der nefsi-i Konya buk'âsi harab*” olarak kaydedilmiştir (bknz; Erdoğan, 2003, s.160). Selçuklu Hanedanlığı'nın resmî ikâmetgâhı ve devletin temsil makamı sayılabilecek bir mevki olduğu gibi, İç Kale'ye dâhil olunan önemli bir geçit yeri de olması dolayısıyla, kale kapısının bulunduğu ve güvenliğini de gerektiren bir mevkiye, hiç kuşkusuz, “*medrese*” gibi kamusal işlevi olan bir yapının inşa edilmesi akla yatkın gelmemektedir. Türk Tarih Kurumu adına 1941 yılında bu mevki de yapılan arkeolojik kazılarda, muhtemelen sözkonusu kale kapısının da yer aldığı alanda (bknz; *A Sondajı*) kimi mimari kalıntılar ortaya çıkartılmakla birlikte, ne yazık ki bunların niteliği bütün yönleriyle anlaşılamamaktadır (bknz; Akok, 1975, s.217-224). Bu bağlamda, “*Lâlâ Ruzbe medresesi*” muammasının da, sözkonusu mevkiye yapılacak yeni kazı ve sondaj çalışmalarıyla ileride çözüme kavuşacağı tahmin ve umut edilebilir.

Bu husus, arkeolojik olarak henüz bütün yönleriyle aydınlatılmamış olmasına karşılık, hâlihazırda “İnce Minareli Medrese”nin doğu cephesindeki taçkapının, vaktiyle, önündeki hendekten³⁵ muhakkak ki anıtsal bir köprü vasıtasıyla geçilerek bir rampa hâlinde Selçuklu Devlethânesi’nin yayıldığı tepeye dâhil olunmasını sağlamak üzere, İç Kale’yi batı yönünden tahkim eden sur duvarı üzerinde yer alan ve Antalya’nın fethine izâfe olunarak, döneminde “Bâbü’n-Nasr” diye bilinen bir “Zafer Kapısı” olarak tasarlandığına karine teşkil ettiği gibi³⁶, çok muhtemeldir ki, bağlı bulunduğu burcun strüktürel öğeleriyle birlikte, sonradan aslı yerinden sökülüp taşınarak “İnce Minareli Medrese” diye bilinen yapının doğu cephesinde yeniden kurulduğu şeklinde de yorumlanabilir³⁷.

³⁵ Koyunoğlu Müzesi fotoğraf arşivinden alınmış ve muhtemelen 1930’lu yılların başında çekilmiş bir fotoğraftan, Alâeddin Tepesi’nin batı kanadı ile yol aşırı karşısındaki “İnce Minareli Medrese” arasında uzanan ve cadde hâline dönüştürülmüş eski hendeğin yeri olanca açıklığıyla görülebilmektedir. Bknz; Önge, 2011, s.143, Fig. 3.9.

³⁶ Bu bağlamda, Büyük Selçuklu Sultanı Melikşâh’ın, Diyarbakır’ın 1085 yılındaki fethinden sonra, kenti kuşatan dış sur duvarlarının güney-batı bölümüne bir yıl arayla yaptırdığı iki burcun, özellikle ön cephelerindeki küfi kitâbeleri ve figürlü tasvirleriyle dikkat çekici örnekler olduğu hatırlanabilir. Büyük Selçuklu Sultanı Alp Arslan’ın oğlu olarak Sultan Melikşâh tarafından ve Şemseddin Ebû Ali bin Hasan’ın Diyarbakır Valiliği sırasında, Kadı Ebû Nasr Muhammed bin Kadı Abdülvâhid’in bina yöneticiliğinde ve Urfalı olduğu anlaşılan mimar Muhammed bin Selâmet el-Rahâvî’ye inşa ettirilen iki burçtan “Büyük Selçuklu Burcu”nun 1088/89, “Melikşâh Burcu”nun ise 1089/90 yılında tamamlandığı bilinmektedir. Burçların ön cephelerindeki kitâbeler ile figürlü tasvirler, anlamlı bir bütünlük oluşturan dikkat çekici bir bezeme programına sahiptir. Ön cephelerindeki çiçekli küfi hatlı kitâbeler arasındaki arslan, kartal-tavşan mücadele sahnesi, kartal, at, doğan ya da ceylan gibi hayvan kabartmaları ile sultan ve çıplak kadın tasvirlerinden oluşan figürlü bezemelerin içerdikleri simgesel anlamlarıyla, her iki burcun da, sadece kentin tahkimâtına yönelik bir inşaat faaliyeti olarak değil, fakat bunun da ötesinde, Melikşâh’ın Diyarbakır’ı fethini görsel şölene dönüştüren birer “zafer anıtı” gibi tasarlanmış olduklarına şüphe yoktur. Bknz; Bilici, 2016, s.382.

³⁷ Bu bağlamda, Diyarbakır İç Kalesi’ni kuzey yönünden sınırlandıran sur çizgisi üzerindeki burçlardan birinin batı kanadında yer alan ve yayınlarda “Fetih Kapısı kitâbesi” olarak geçen Artuklu dönemine âit bir kitâbenin durumu ilgi çekicidir ve izah edilmesinde yarar vardır. Düzgün kesme taş örgülü kapı kemerinin üzerinde, üç satır hâlinde ve sülüs yazılı Arapça kitâbenin kapı kemeri üzerindeki enli satırda “Emere bi-feth-i hâze’l-bâb el-mubârek Mevlâna el-Melik el-Mes’ûd Sultân-ı Diyârbekr ebû-l müzâffer Sökmen bin Muhammed bin Artuk nasir-i Emîr’ül-muminîn”, kapı kemerinin doğu kanadındaki parçası üzerinde “Bâb’û-l ferec senet-i hamse ve tis’in ve hamse mâ’e” ve batı kanattaki diğer parçası üzerinde de “v’el-benâ-i İsâ Ebû Dirhem binâ’ud-dâr” yazılı olan ve günümüz Türkçesine “Bu mübârek fetih kapısı(nun yapılmasını), Efendimiz, Melik, Mesûd, Diyarbekir Sultânı, Zaferler Babası Artuk oğlu Muhammed oğlu Sökmen, Hâlifinin Yardımcısı, emretti”; “Zafer Kapısı sene 595”: “Binâ ustası İsâ Ebû Dirhem” şeklinde tercüme edilebilecek kitâbelerde, iki ayrı parça üzerinde biri “Fetih Kapısı” ve diğeri de “Zafer Kapısı H.595” denilmek suretiyle, iki ayrı kapıdan bahsedildiği açıktır. Kitâbelerden biri üzerindeki “Emere bi-feth-i hâze’l bâb el-mubârek...” denilmesi, belli ki, sonradan “Fetih Kapısı” diye hafızalarda yer etmiş bir kapıya âidiyetini açıkça ortaya koymaktaysa da, bu husus, geçmişte de, şimdiki gibi, yer aldığı burcun bu kesimindeki basit bir kapının üzerinde bulunduğu şeklinde yorumlanamayacağı gibi, kitâbenin üzerinde yer aldığı şimdiki kapının da Artuklu çağındaki özgün konumunu koruduğu anlamına yine de gelmez. Bu bağlamda, kitâbenin, geçmişte, İç Kale sakinleri için değil, aksine, kent halkının okuması amacıyla yazılmış olduğu ve muhakkak ki, surun dış cephelerindeki kapılardan biri için yazılıp üzerine yerleştirildiğine şüphe duyulamayacağı gibi, hipotetik olarak, sözkonusu kitâbenin yerinin, 12. yüzyılın sonlarında ve Virantepe üzerinde inşaatına başlanan Artuklu Sarayı ile birlikte, sarayın bulunduğu yönetsel/ askerî alanı kuzey-batı yönünden tahkim eden sur inşaatının güney kanadı üzerinde yer alan ve şimdi ortadan kalkmış ikinci bir kapı üzerinde aranmasını icâb ettirir. Bu husus, İç Kale’nin Osmanlı çağındaki fizikî sınırlarını belirleyen sur çizgisinin kuzey ucunda yer alan ve bu çağda inşâ edildiği muhakkak olan burcu, Artuklu çağından kalma burca diyagonal olarak bağlayan sur duvarının yarattığı anomaliyi de açıkça izah etmektedir. Belli ki, geçmişte, burcu, güney yönüne doğru uzanıp Artuklu Sarayı’na bağlayan sur duvarı üzerinde yer alan ikinci kapı ile bu kesimdeki silindirik burç, İç Kale sınırlarının batı ve güney yönünde yeni bir sur duvarı inşâ edilerek genişletildiği 1526-27 yılında henüz ayakta idi ve Osmanlı çağında da korunmuştu. Öyle anlaşılıyor ki, ikinci bir savunma hattı oluşturan Osmanlı imâr faaliyeti sırasında, Artuklu çağına ait eski sur çizgisi üzerinde yer alan ve üçüncü burç ile ikinci kapının da bulunduğu sur duvarının yıkılmasına gerek duyulmamış; bu nedenle, yeni yapılan dış surun kuzey ucundaki burcun, güney-doğu kuzey-batı yönünde diyagonal olarak uzanan ve Artuklu çağından kalma burca yüksek bir sur duvarı ile bağlanması yoluna gidilmişti. Bu husus, sözkonusu kesimdeki eski burç ile kapı ve sur duvarının, Artuklu Sarayı’nın işlevini kaybedip yıkıma uğradığı Osmanlı çağının geç dönemlerinde, muhtemelen İç Kale’nin batı kanadına geçişi zorlaştırdığı dikkate alınarak yıkıldığını ve eski “Fetih Kapısı”nın da “kitâbesi hatırına” sökülerek şimdiki yerine taşındığını ortaya koymaktadır. Bknz; Bilici, 2016, s.378,380.

Bilindiği üzere, son yıllarda yapılan çalışmalar, Selçuklu çağına âit bazı taçkapıların, yapıların inşaatı tamamlandıktan sonra, kapı için ayrılan açıklığa müstâkilen inşâ edildiğini ve bunların da çeşitli sebeplere bağlı olarak başka yapılarda kullanılmak üzere sonradan buldukları yerlerden sökülüp taşındıklarını ortaya koymuştur. Nitekim, Eğirdir-Konya güzergâhında ve Selçuklu Sultanı II.Gıyâseddîn Keyhûsrev tarafından H.635/M.1237-38 yılında inşâ ettirildiği veya tamamlandığı anlaşılan Eğirdir Kervansarayı'nın kapalı-barınak kısmına âit taçkapının, Hamidoğulları Beyliği zamanında ve 14. yüzyılın başında yerinden sökülerek Eğirdir'deki Dündar Bey Medresesi'nin taçkapısı hâline getirildiği (Bozer, 2009, s.67-68), kezâ, aynı kervansarayın muhtemelen avlu taçkapısının, Dündar Bey Medresesi'nin yol aşırı karşısındaki Hızır Bey Camii'ne taşındığı (Bilici, 2022, s.228), aynı şekilde, Kırşehir'de Melik Muzâfferüddîn Behramşâh tarafından 13. yüzyılın ortalarında inşâ edilen Behramşâh Medresesi'ne âit olması muhtemel taçkapının da, yerinden sökülüp kent merkezindeki bir höyüğün üzerinde yer alan ve geç Osmanlı çağında inşâ edildiği anlaşılan Alâeddin Camii'nin kuzey cephesine taşınarak caminin taçkapısı olarak kullanıldığı bilinmektedir (Bilici, 2022, s.228).

Diğer taraftan, ünlü Selçuklu Veziri Celâleddîn Karatay'ın Konya'da inşâ ettirdiği Karatay Medresesi vakfiyesinde geçen “...Eğer medrese yıkılır ve vakıfları gelirinden yapılması mümkün olmazsa imâr ve masraflardan sonra artan bütün gelir vâkıfın Antalya yolu üzerinde (bi-mahruset-i târik-i Antalya), câmi bulunan kalenin dışında (bi-zâhir 'i-l-Kal'a 't-ulleti-fih 'u-l-cami) yaptığı Dâr us-sulehâ'ya, şartlarına göre, sarfedilir. Eğer adı geçen Dâr us-sulehâ da yıkılır ve mezkûr vakıflardan ve kendi evkâfından yapılması mümkün olmazsa imâr ve masraflardan sonra artan gelir, vakfiyesindeki şartlara göre, vâkıfın Kayseri'de, Elbistan yolu üzerinde, bina ettiği han'ın ihtiyâçlarına sarfedilir...” şeklindeki kayda bakılırsa (Turan, 1948, s.133, 143), vâkıfın “Antalya yolu üzerinde, câmi bulunan kalenin dışında” yaptırdığı Dâr us-sulehâ'nın taçkapısının da, bulunduğu yerden sökülerek Antalya İç Kalesi'nde ve şimdiki yerine taşınmış olduğu anlaşılmaktadır (Yılmaz, 2002, s.65).

Bu türden fizikî müdâhalelere, Anadolu coğrafyasının dışından da çarpıcı örnekler bulmak mümkündür. Nitekim, Kahire'de, Memlûk Sultanı el-Melik'ül-Nâsır Nâsirüddîn Muhammed bin Kalâvûn'un türbesinin de yer aldığı medresenin mermerden gotik taçkapısının da, Memlûk Sultanı el-Melik'ül-Eşref Selâhuddîn Halîl bin Kalâvûn'un 1291 yılında Haçlılara karşı kazandığı zaferden sonra Akka kentindeki bir kiliseden alınarak Kahire'ye getirilip şimdiki yerinde kullanıldığı bilinmektedir (Mayer, 2007, s.95-98; Gustafson, 2018, s.61-88).

Bu husus, türbe kapıları hariç tutulursa, taçkapı gibi anıtsal bir yapı ögesinin, hiç değilse bir grup örnekte, âit oldukları yapılardan bağımsız ve modüler bir strüktür olarak tasarlanmış olduğunu da açıklamaktadır.

Nitekim, ele aldığımız taçkapıda da, vaktiyle Konya İç Kalesi'ni batı yönünden tahkim eden sur çizgisi üzerinde yer almaktayken, sonradan bulunduğu yerden sökülerek “*İnce Minareli Medrese*” denilen yapının doğu cephesine taşınıp aynı cephede yeniden kurulduğuna işâret eden kimi fizikî müdâhalelerin izlerini, kapı açıklığını örten ve üzerlerine Fetih ve Yâsîn sûrelerinin işlendiği kemerin ayaklarında kullanılmış blok taşların durumundan da tesbit edebilmek mümkündür. Nitekim, her iki sûrenin kemer ayakları üzerinde oluşturduğu asimetri, esasen, hâlihazırda, işlenmeden yalın olarak bırakılmış düzgün kesme taş örgülü kemer ayaklarının alınlarında, vaktiyle her iki sûrenin iki veya üç âyetinin de yer aldığına

ve fakat taçkapının sökülmesi sırasında âyetlerin yazılı olduğu taşların tahrip olması dolayısıyla, kemer ayaklarının bugün gördüğümüz şekliyle ikame edilerek şimdiki yerlerinde kurulmuş olduğuna şüphe bırakmamaktadır.

Bu bağlamda, kemer ayağının güney kanadında, Fetih Sûresi’nin on üçüncü âyeti olan “*Ve men lem yû’min billâhi ve Resûlihi feinnâ e’rednâ likâfirîne saîra*” ibârelerinin işlendiği görülmekle birlikte, üzerinde “*lkâfirîne saîra*” ibâresinin yer aldığı son taşın, bir altındaki taş bloğuyla arasındaki derze yakın alt kenarı üzerinde in-situ olarak kalabilmiş zülfeli bir harf kalıntısı (Fotoğraf 12), sûrenin on üçüncü âyet ile nihayetlenmeyip, kemer ayağı boyunca “*Ve lillâhi mülk’ûs semâvati*” olarak başlayan on dördüncü âyet ile devam ettiğini ve sözkonusu kalıntının da “*mülk’ûs*” ibâresinden geriye kalabilen “*lâm*” harfine âit olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Diğer taraftan, kemer ayağının kuzey kanadı üzerine işlenmiş Yâsîn Sûresi’nin de, Besmele ile başlayıp “*Yâsîn. Ve’l Kur’ân’il hakîm*” olarak devam etmesi icâb eden ilk iki âyeti ile üçüncü âyetin başındaki “*İnneke*” kelimesine yer verilmeden, âyetin devamındaki “*leminel mürselîn*” ibâresinden itibaren başlaması dikkat çekicidir (Fotoğraf 13).

Fotoğraf 12: İnce Minareli Medrese Taçkapısı - Fetih Sûresi’nin son âyetindeki harf kalıntısı

Fotoğraf 13: İnce Minareli Medrese Taçkapısı - Yâsin Sûresi'nin ilk âyetinin başlangıcı

Taşınması dolayısıyla, taçkapı kütesinin tasarımında vaktiyle ciddi bir anomali meydana getiren ve 20.yüzyılda gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları sırasında titiz bir belgelemeye tâbi tutulmadığı için ne yazık ki tamamiyle ortadan kaldırılmış fizikî müdâhalelerin izlerini, taçkapının hâlihazırda üzerine oturduğu taş subasmanın 19.yüzyılın sonları ile 20.yüzyılın başlarında çekilmiş fotoğraflarından da anlamak mümkündür (Fotoğraf 14-16). Söz konusu fotoğraflar, medreseyi doğu kenarı boyunca sınırlandıran cephe duvarından itibaren, arazi kotunun doğu yönüne doğru bir şev meydana getirecek şekilde giderek eğim kazanıp taçkapının da bu eğim dolayısıyla düzensiz taşlarla oluşturulmuş bir tesviye dolgusunun üzerine oturtulduğunu, hattâ, medreseye dâhil olunan kapı açıklığına da, taçkapı ile medresenin kuzey kanadındaki mescidin son cemaat yeri revağı arasında uzanan kaba yonu, moloz taş ve yer yer düzgün kesme taş blokları kullanılarak oluşturulmuş ve önündeki yol kotundan beş basamaklı taş bir merdivenle çıkılan düzensiz taş tabliyeli yüksekçe bir seki vasıtasıyla ve şimdiki gibi bir eşik taşı olmadan ulaşıldığını ortaya koymaktadır³⁸. Öyle anlaşılıyor ki, taçkapı ile gerisindeki mekânın sökülüp aslı yerinden taşınarak medresenin doğu cephesindeki şimdiki yerinde yeniden kurulması sürecinde, yapının doğu cephesi önündeki eğim dikkate alınarak, kapı eşiği ile medresenin zemin döşemesinin aynı kota getirilebilmesinin, ancak cephenin önünde taş dolgulu bir tesviye yapıp bütün taçkapı kütesinin de, yükseltilmiş bir subasman üzerine oturtulmasıyla mümkün olabileceği görülmüştür³⁹. Nitekim, eski bir

³⁸ 19.yüzyılın sonlarında çekilmiş fotoğraflarında, taçkapının önündeki sekinin güney ucunda, yanyana konulmuş farklı ebattaki üç taş bloğu ile bloklardan birinin üzerindeki kırk bir sütun (Fotoğraf 17) özellikle dikkat çekici olmakla birlikte, mahiyetlerini anlayabilmek imkânı ne yazık ki mümkün olamamıştır.

³⁹ Taçkapıda ciddi bozulmalara neden olan “nem problemi” bir çalışmaya da konu edilmiştir (bknz; Eroğlu ve Halaç, 2022, s.156-176). Bu problemin, taçkapının, medresenin aslı bir yapı ögesi olmaması ve yapının doğu cephesine sonradan eklenmesiyle ilişkili olması muhtemeldir. Karatay Medresesi'nin 651 yılı 25 Cemâziyel-ülâ (23 Temmuz 1253) tarihli vakfiyesine “652 yılı Cemâziyelâhir ortasında” (Ağustos 1254) yapıldığı anlaşılan ikinci zeylinin tercümesinde her ne kadar “...medresenin içinde yapılmış olan çeşme”den bahsedilmekte ise de (Turan, 1948, 147), vakfiyenin Arapça sûretindeki ibâre

fotoğrafta (Fotoğraf 16), taçkapının bağlı olduğu mekânın güney cephesinin duvarını oluşturan taş bloklarının, medresenin doğu cephesinin güney kanadıyla birleştiği köşede ve düşey eksen üzerinde meydana getirdiği dilatasyon⁴⁰, belli ki eş zamanlı bir tasarımın ürünü olan taçkapı ile gerisindeki tonozlu mekânın bir bütün olarak cepheye sonradan ilâve olunduğunu açıkça ortaya koyduğu gibi, bu husus, her iki cephenin taş duvar örgüleri arasında mütemâdi ve rijit bir düzlemde devam etmesi beklenen yatay derz sıraları kadar, taçkapının gerisindeki mekân ile medresenin doğu cephesinin duvar örgülerinde kullanılan taşların biçimsel olarak birbirlerinden farklılaşmasıyla da doğrulanabilmekte⁴¹ ve medresenin kubbeli orta sofasının doğu duvarının üst kotunda yer alan iki pencerenin neden tuğla örgüyle kapatılarak iptal edilmesi yoluna gidildiğine de açıklık kazandırmaktadır.

Fotoğraf 14: İnce Minareli Medrese (G. Berggren, 1870-1880)

“sıkâye” olup, bununla “kubbeli sofasının merkezindeki havuz”un kastedildiği açıktır. Bu husus, “İnce Minareli Medrese”deki havuzun, muhakkak ki geçmişte toprak künkler kullanılmış tahliye kanalının, sonradan sökülüp taşınarak medresenin doğu cephesinde yükseltilmiş bir subasman üzerinde yeniden kurulduğunu düşündüğümüz taçkapının altından geçtiğini düşündürmektedir.

⁴⁰ Taçkapının, 20.yüzyılın başlarında çekilmiş bir fotoğrafında (Fotoğraf 16), medresenin doğu cephesinden çıkma oluşturan güney duvarının batı köşesinde, alt kotta kalmış ve içi kapatılarak iptal edilmiş durumdaki sivri kemerli bir niş ile niş kemerinin yanındaki taş açılmış bir yuvanın işlevini tâyin edebilmek mümkün olamamıştır. Restorasyon sırasında içi boşaltılarak açılmakla birlikte, boyutlarının küçültüldüğü anlaşılan sözkonusu niş ile doğu kanadındaki yuvayı, bugün de görmek mümkündür. Diğer taraftan, aynı fotoğrafta, taçkapının güney duvarının üst kotundaki son taş bloğu arasında, üzerinde yazı bulunduğu izlenimi veren bir taş dikkati çekmekle birlikte, fotoğrafın kalitesinden dolayı sağlıklı bir çıkarımda bulunabilmek mümkün olamamıştır.

⁴¹ Taçkapı ile gerisindeki çapraz tonozlu mekânın, medresenin doğu cephesine sonradan ilâve olduğuna işaret eden bir diğer ilgi çekici ayrıntı da, çift merkezli teğet kemerle örtülü ve medresenin kubbeli orta sofasına dâhil olunan kapı kütesidir; bu bağlamda, kapının sofaya açılan düzgün kesme taş örgülü kütesinin, medresenin alta taş olarak başlayıp tuğla örgüyle devam eden doğu cephesinin her iki kanadındaki duvar parçalarıyla birleşme noktalarında düşey eksen boyunca izlenebilen dilatasyon, kapı açıklığını kuzey kanadı üzerinden sınırlandıran enli bordür ile medresenin bu kanadındaki duvar dokusu üzerinde yer alan iki ayrı taş bloğunun “alıştırılmadan” birleştirildiğini ortaya koymaktadır.

Fotoğraf 15: İnce Minareli Medrese (J. H. Haynes, 1887)

Fotoğraf 16: İnce Minareli Medrese Taçkapısı (1914)

Fotoğraf 17: İnce Minareli Medrese taçkapısı önündeki taşlar ve kırık durumdaki sütun parçası

Vaktiyle İç Kale’yi batı yönünden tahkim eden sur çizgisi üzerinde yer alan ve “Zafer Kapısı” olarak inşa edildiğini düşündüğümüz taçkapı ile bağlı olduğu gerisindeki tonozlu yapı kütlelerinin, bilâhere, buldukları yerden sökülüp “İnce Minareli Medrese” olarak bilinen yapının doğu cephesindeki şimdiki yerine taşınarak yeniden kurulmasını gerektiren sebepleri bugün için bütün yönleriyle ortaya koymak imkânı ne yazık ki yoktur. Bütün bilinmezliğine karşılık, sözkonusu fizikî müdâhalenin, “İnce Minareli Medrese”nin bânîsi Vezir Sâhib Âtâ Fahrû’d-dîn Ali’nin Sivas’da “Medrese-i Sâhibiyye-i Fahriyye” adıyla inşa ettirdiği Gök Medrese’nin H.679/M.1280 tarihinde tertip ve tesis olunan vakfiyesinin satır aralarına “... Bundan sonra, adı geçen Sâhib, âleme nazarı ibretle baktı. Sonucu basiret erbabının düşündüğü gibi düşündü. Bu suretle zamanı, zaman değil, âdeta bir tufan buldu. Öyle ki, kılınc kemiyet ve keyfiyet hududundan çıkmış, ulemânın yokluğu ile âlem yok olmağa, Allah’dan korkan kişilerin inkirâzı ile güzel huylar munkariz olmağa, Evliyânın yokluğu ile muhkem bir bağ olan ilim müesseseleri harap olmağa yüz tutmuş ve ilmin pazarı dağılmış; şimşekleri yağmursuzlaşmış, yarıkları, gedikleri büyümüş, açılmış. Çünkü parlak ve sa’şaalı milletin, memleketlerini mütecâviz kâfir eller istilâ etmiş, nihâyet medreseler, mabedler harâb, âlimler, âbidler helâk ve turâb olmuş. Hâl böyle olunca, ilmin düşüdükten sonra bayraklarını kaldırmayı, şer’in yıkıldıktan sonra esaslarını yükseltmeyi, eserlerini belirsiz olduktan sonra, meydana çıkarmayı arzu ve ihtiyâr etti.” şeklinde yansıyan, Moğol hâkimiyeti altındaki Anadolu’da ve bu arada Konya’da, 13.yüzyılın ikinci yarısında yaşanan kaotik ortamla yakından ilişkili, hattâ, Sultan II. İzzeddîn Keykâvus ile Baycu Noyan arasında 1256 yılında vuku bulan ve Selçuklu ordusunun yenilgisiyle sonuçlanan Sultanhanı Savaşı’nı müteâkib Baycu Noyan’ın başkentin dış surlarının “şerefeleri”ni (burçlarını) yıktırması ya da Cimri hadisesi sırasında “Atpazarı” ve “Çaşnîgîn” kapılarının ateşe verilip kentin yağmalanarak tahrip edilmesi gibi müessif hâdiselerle doğrudan bağlantılı olduğu düşünülse bile, bu husus, medresenin, sadece, yaşanan hâdiselere bağlı olarak ve yalnızca taçkapının taşınarak korunması amacıyla inşa edildiği anlamına geleceği için değil, fakat aynı zamanda, zaman alacak bu fizikî müdâhalenin, hiç kuşkusuz, kadim başkentin alt-üst oluşu sırasında gerçekleştirilebilmesinin mümkün olamayacağı için de hiç şüphesiz kabul edilemez⁴².

⁴² Taçkapı ile gerisindeki mekân kütlelerinin medresenin doğu cephesine eklenme şeklindeki anomali, hiç kuşku yok ki,

Bu bağlamda, hakkında hiçbir yazılı ya da görsel belge bulunmamasına karşılık, taçkapının, bağlı bulunduğu gerisindeki burç ya da kule ile birlikte yerinden sökülerek taşınmasına yönelik fizikî müdahalenin, esasen, İç Kale'yi tahkim eden sur duvarlarının, yapı malzemeleri de yerlerinden alınıp tahrip edilerek ortadan kalkması süreçleri içinde (Önge, 2023, s.113-139) ve muhakkak ki Osmanlı çağında gerçekleştirilmiş olduğu ileri sürülebilir. Mevcut durum, taçkapının kemer ayakları üzerine işlenmiş âyetlerin yer aldığı taş blokları ile üst bölümündeki yazı bordürleri ve diğer tezyinî unsurların muhakkak ki bu işlem sırasında harap olduğunu açıkladığı gibi, bu süreçte, taçkapının ahşap bir çatı strüktürü vasıtasıyla üstten koruma altına alındığını ve çatı çıkmasını taşıyacak ahşap konsollar için, cephenin üst bölümündeki usta kitâbelerinin yan kenarlarında, cephe üzerinde ciddi bir anomali meydana getirmesi de göze alınarak kare kesitli birer yuva açılması yoluna gidildiğini açıkça ortaya koymaktadır⁴³.

“*İnce Minareli Medrese*”de, Antalya’nın fethine izâfeyle, kazanılan zaferin anısına ithaf olunmak üzere, taçkapı ile birlikte eş-zamanlı olarak tasarlanmış bir diğer yapı ögesinin de, medreseye adını veren “*minare*” olduğuna şüphe duyulamaz⁴⁴. Vakfiye sûretindeki “*birbirine bitişik (muttasıl) Medrese ve Mescid ve minare*” ibâresi dolayısıyla, her ne kadar, mescide âdiyeti kabul edilmişse de, geçmişteki konumu, formu ve işlevi dolayısıyla, “*minare*”nin, mescid ile birlikte ve yapının aslî bir yapı ögesi olarak inşâ olduğunu kabul etmek yine de zordur⁴⁵.

yapının sadece aslî strüktürü ve planının değil, fakat aynı zamanda özellikle doğu cephesinin aslî tasarımının da bir bütün olarak çözüme kavuşturulabilmesiyle anlaşılır hâle gelebilecektir. Bu bağlamda, sözkonusu taşıma işleminin, medresenin doğu kanadında ve yola bakan ana cephesinde meydana gelen ciddi bir tahribatla ilişkili olduğuna şüphe duyulamaz. Belli ki, yapının doğu kanadında etkili olan bu tahribat, şaşırtıcı bir şekilde Karatay Medresesi’nde olduğu gibi, medresenin diğer yön- lere bakan kanatları üzerindeki odaların da büyük ölçüde ortadan kalkmasına neden olmuştur. “*İnce Minareli Medrese*”nin planimetrik analizi ve aslî planına ilişkin değerlendirme ve yorumlarımızı ayrı bir makalede ele almayı umuyoruz.

⁴³ Taçkapının, üzerine Fetih ve Yâsin sûrelerinin işlendiği bordürlerin kesintiye uğradığı üst köşelerin, “*altın oran*” gibi modüler hesaplara bağlı kalınarak (bknz; Tuncer, 1982, s.72-Çizim 9), dikaçalsal olarak dönüp mütemâdi birer kol hâlinde devam etmelerinin, her iki sûrenin eksik olan âyetlerinin muhtemel uzunlukları dikkate alındığında, mümkün olamayacağı açıktır. Nitekim, taçkapı cephesinin üst bölümünde, kemerli ikişer simetrik niş ile yazı bordürlerinin arasında üçgen bölmeler hâline dönüştüren ve *in-situ* olarak günümüze kalabilmiş köşe profili ayrıntıları (Fotoğraf 18), sanıldığından aksine, yazı bordürlerinin, hâlihazırda kesintiye uğradığı köşelerde dikaçalsal olarak dönmeyip, taçkapının üzerine oturtulan şimdiki profilli taş saçak kornişinin bulunduğu alanda, geçmişte, her biri 1.60 m. genişliğinde ve muhakkak ki iki ayrı yatay bloktan oluşan bir kitâbeyi yan kenarlarından çerçeve içine alarak devam ettiklerini açıkça ortaya koymaktadır. Diğer taraftan, taçkapının saçak kornişinin, mutâd olduğu üzere, yazı bordürlerini çevreleyen diğer tezyinî bordür ve silmelerle birlikte nihâyetlendiği düşünülse bile, bu husus, arz ettiği özel önem ve anlam dolayısıyla, saçak kornişinin üzerinde, Selçuklu Hanedânlığının nişânesini taşıyan ayrı bir akroterin bulunmadığı anlamına yine de gelemez. Bu bağlamda, restorasyonları öncesinde çekilmiş eski fotoğraflarından, Selçuklu çağına âit pek çok anıtsal taçkapıdaki esas tahribatların, çoğunlukla taçkapı kütesinin üst bölümlerinde vuku bulmuş olması da hayli dikkat çekicidir. Bu husus, her ne kadar bugün için kanıtlama imkânından mahrum bulunulsa da, arz ettiği özel önem ve anlam dolayısıyla, “*İnce Minareli Medrese*” taçkapısının üzerinde de, vaktiyle Selçuklu Hanedânlığının “*arması*” niteliğinde anıtsal bir akroterin yer aldığını, bu tür bir Saltanat “*remiz*”inin ise, sonraki devirlerde ortadan kalktığını ya da kaldırıldığını ve taçkapının üst bölümündeki tahribatın da bu fizikî müdahale sırasında meydana geldiğini düşündürmektedir.

⁴⁴ M.Akok tarafından “*İnce Minareli Medrese*” için hazırlanmış restorasyon projesi, 1970’li yıllarda restorasyon uygulamalarındaki restitütif tasarımların içerikleri ve arkeolojik boyutları hakkında iyi bir fikir vermektedir. Bu bağlamda, proje takdiminde “*Kapı kitlesinden belirli bir aralık ile kurulmuş olan minarenin simetrik tanzim anlayışına göre, doğu-güney köşesinde de, başka bir eşinin kurulmasının düşünülmüş olacağı hatıra gelmektedir. Böyle bir öneriye kesin belge olacak temel sondajı, yerinde müze idare yapısının bulunması dolayısıyla yapılamadı. Ama binanın bu yöne doğru genişlemesi, bu husustaki kuşkularımızı arttırmış bulunmaktadır.*” denilmekle yetinildiği ve medresenin güney kanadında da ikinci bir minare ile bir son cemaat yeri revağının hayal edildiği anlaşılmaktadır. Bknz; Akok, 1977, s.45-46, 69-Planş:10.

⁴⁵ “*Minare*”nin düzgün kesme taş kaplamalı kaidesi, taçkapının kuzey kanadında yer alan ve Osmanlı çağında cepheye ilâve olduğu bilinen muhdes “*mekthâne*” mekânının içinde kalmıştır; onarımlardan sonra, mescidin, kaidenin kuzey-batı

Fotoğraf 18: İnce Minareli Medrese- Taçkapının saçak kornişi kotundaki köşe profili ayrıntıları

Bu bağlamda, çağdaşı olan diğer pek çok medrese örneğinde olduğu gibi, mescit ihtiyâcının, yapının ana eyvanının güney duvarına açılacak bir mihrap ile karşılanması mümkün iken, planda ciddi bir anomali oluşturacak şekilde, medresenin kuzey cephesi duvarına tuğla örgülü bir mihrap nişi açılarak, yapıya kuzey-doğu köşesinden bitişen kare planlı ve kubbeli müstâkil bir mescit inşâ edilmesindeki temel amacın, esasen, medresenin inşaatı da dâhil olmak üzere, yapının oturma alanında daha önceden mevcut ve Selçuklu Hanedanlığı için özel önem ve anlam taşıyan çok daha eski tarihli bir “*minare*”nin korunmasını sağlamak dışında hiçbir mâkûl açıklaması da yapılamamaktadır; böylelikle, bilinçli bir tutumla, sadece medresenin kuzey cephesinin doğu köşesine dıştan bir mescit eklenmesiyle yetinilmemiş; fakat aynı zamanda, mihrap aksı üzerindeki alışılmış planimetriden sarf-ı nazar edilerek, son cemaat yeri revağı mescidin doğu cephesine alındığı gibi, “*minare*”nin de, revağın kemer gözüyle irtibatlandırılmak suretiyle yapının aslı bir plan ögesi hâline dönüştürülmesi yoluna gidilmiştir.

Bu husus, aslı plan tasarımında, medresenin doğu cephesinin, taçkapının gerisindeki çapraz tonoz örtülü giriş mekânıyla birleştiği çizgi üzerinde ve kuzey-güney yönünde uzanan bir duvar olarak nihâyetlendiği hâlde, medreseye kuzey-doğu köşesinden birleşerek, yapının bu kanadı üzerindeki odaların pencerelerinin işlevlerini de tümüyle ortadan kaldıran mescidin doğu duvarının, medresenin ana cephesiyle hemyüz olarak devam ettirilmeyip daha da doğu yönüne doğru kaydırılması dolayısıyla meydana gelen gayrı-tabîî birleşme şeklini açıklığa kavuşturduğu gibi, mescidin inşâ edilmesindeki temel amacın, belli ki bilinçli bir şekilde, kaidesiyle birlikte “*minare*”nin, yapının son cemaat yeri revağına özellikle dâhil edilmesi olduğunu da ortaya koymaktadır⁴⁶. Bu bağlamda, “*minare*”nin, düzgün kesme taş

köşesine batı yönünden birleşen son cemaat yeri revağının güney duvarı tümüyle yenilenmiş olduğundan aslı durumun tesbit edilebilmesi imkânı ne yazık ki kalmamıştır. Bu husus, medresenin kubbeli orta sofasının kuzey-doğu köşesinde yer alan ve hâlihazırda “*mektephâne*”ye dâhil olunan taş lentolu kapı açıklığının, sofanın güney-doğu köşesinde olduğu gibi, geçmişte, sivri kemerli ve kemer köşelikleri çini mozaikle kaplanmış tuğla örgülü bir nişten ibâret ve şimdiki lentolu kapının da muhdes olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

⁴⁶ Sâhib Âtâ Fahrû’d-dîn Ali’nin Akşehir’de “*kalenin girişinde*” (Konyalı, 1945, s.279) ya da “*kale kapılarından birinin karşısında*” (Yavaş, 2007, s.56) 1250-1260 yılları arasında inşâ ettirdiği ve Kanunî dönemine âit Akşehir Evkâf defterlerinde “*Sâhib Âtâ Medresesi*” olarak geçmekle birlikte, mahallinde yaygın olarak “*Halkalı Medrese*” ya da “*Taş Medrese*” diye

örgülü olarak başlayıp son cemaat yeri revağının çatı kotunu da aşarak tuğla örgülü kare prizmal bir blok olarak yükselen kaidesinin kuzey kenarı boyunca alt kotta uzanan ve kuzey-batı köşesinde dikaçısıl kırılmayla bir kemer kavsi profili şeklinde taşıntılı ve mütemâdi bir kütle olarak batı kenarı boyunca aynı kotta devam eden tuğla kalıntılarının (Fotoğraf 19) durumu kadar, kaidenin doğu cephesindeki tuğla örgünün içinde ve kuzey köşesinde kalabilmiş bir sırlı tuğla kalıntısının (Fotoğraf 20) varlığına bakılırsa, 19.yüzyılın sonlarında çekilmiş fotoğraflarına bağlı kalınarak rekonstrükte edilmiş şimdiki mescit ve son cemaat yeri revağından önce, hiç değilse kuzey ve batı kanatlarıyla birlikte, “*minare*”nin, geçmişte şimdikinden tamamıyla farklı bir fizikî dokunun içinde yer aldığı iddia edilebilir⁴⁷.

Kare planlı ve kesme taş örgülü kaidesinin doğu cephesindeki yarı dairesel profilli kalın taş şeritlerin düğüm ve geçmelerle oluşturduğu sivri kemerli gözler ile kemerlerin çevrelediği yüzeylere münavebeli olarak işlenmiş palmet-rûmî motiflerindeki üslûp ve işçilik (Fotoğraf 21), “*minare*” kaidesinin, taçkapıda adı yazılı “*Kelûk bin Abdullah*”ın⁴⁸ tasarımı olduğunu açıkça ortaya koymaktaysa da, kaide üzerinde yükselen ve ayrı bir teknik bilgi ve ustalık gerektiren tuğla örgülü bölümlerin onunla ilişkilendirilmesi yine de şüphelidir.

Yıkılmadan önce yaklaşık 55 m. yüksekliğinde olduğu anlaşılan iki şerefeli tuğla “*minare*”nin, “*medrese*” ve taçkapıyla oluşturduğu planimetrik anomali özellikle dikkat çekicidir⁴⁹.

bilinen yapı topluluğu içindeki mescidin de, medresenin kuzey-batı köşesine dıştan eklenmiş olmasında benzer bir tutumun rol oynadığına şüphe duyulamaz. Belli ki, burada da, “*minare*”nin korunması amacıyla, sadece mescidin mihrap yönünün kible aksından kaydırılması göze alınmakla kalınmamış; “*minare*”nin de, farklı bir malzemeyle mescidin güney-batı cephesi üzerine yerleştirilen son cemaat yeri revağına bitişirilen kaidesiyle birlikte mescide dâhil edilerek yapının aslı bir plan ögesi hâline dönüştürülmesi yoluna gidilmiştir. Plan için bknz; Demiralp, 1996, s.57-Şekil-42.

⁴⁷ Minare kaidesinin kuzey-doğu köşesinde yer alan tek sıra taştan bir kemer profili ile içindeki ahşap hatılın (Fotoğraf 20), yapıya bu yönden bitişik mescidin son cemaat yeri revağıyla ilişkili muhdes bir parça olduğuna şüphe duyulamaz. Kuniholm’un dendrokronolojik analiz için “*medrese ile minare arasında doğu-batı yönünde uzanan duvarın üstünden*” olarak son halkasını 1259 yılına, hattâ, medresenin güney cephe duvarının hemen altında ve zeminden yaklaşık 3.00 m. aşağıda, doğu-batı yönünde uzanan beşik tonoz örtülü bir yeraltı odasının kuzey kanadındaki ardıçtan lento girişinde korunan son halkayı ise 1548 yılına tarihlendirmesine karşılık, minare kaidesinin kuzey-doğu köşesindeki kemer profili içinde kalan ahşap hatıl için herhangi bir analiz çalışmasının gerçekleştirilmediği anlaşılmaktadır (bknz; Kuniholm, 2000, s.125-126). Diğer taraftan, minarenin pabuç bölümünün altında uzanan ve yatay dikdörtgen çerçeveler içine alınmış çıplak tuğla örgülü geniş yüzeylerin de şimdiki gibi boş olmayıp, vaktiyle çinilerle kaplı olmaları muhtemeldir.

⁴⁸ Kelûk bin Abdullah hakkında kaleme alınmış yazılar, daha çok onun adı ve milliyeti üzerine yoğunlaşmış; “*meslekî faaliyetlerine Sultan Alâeddin Keykubad zamanında başladığı ve 1280 yıllarına kadar yaşadığı*”, “*Mimar ve ressam olarak Selçuklular’ın hizmetinde çalışmaya başlayıp muhtemelen 1250 yıllarına doğru Müslümanlığı seçerek inşa ettiği eserlere imza atmaya başladığı*” da ileri sürülmüştür (bknz; Sönmez, 2002, s.249). Onun hakkındaki bilgilerimiz, örneğin Amiens-Notre Dame Katedrali’nde çalışan Luzarches’li Robert (*Robert de Luzarches*), geride yazılı ve görsel belgeler bırakan Suger ve Villard de Honnecourt ya da “*Avrupa Ortaçağının en büyük mimarlarından biri*” olarak bilinen Saint George’lu Usta James gibi, bazısı kendisiyle çağdaş Fransız ve İngiliz sanatçılarla kıyaslanacak olursa, son derece sınırlıdır. Bu bağlamda, B.Brend’in, Kelûk bin Abdullah’ın “*Divriği’de eğitim görmüş olmasının çok muhtemel*” ve “*en azından taçkapılarını incelemiştir*” olduğunu düşünmesi ilgi çekici ve “*Bununla birlikte, Divriği tasarımları, İnce Minareli şemasının tüm tuhaftıklarını açıklayamaz.*” şeklindeki yorumu da ne denli doğru olursa olsun, D.Lamb’in 20.yüzyılın başlarında gördüğü “*İnce Minareli Medrese*” taçkapısında “*Doğu hristiyan tasarımı*” esintileri bulan tesbitlerine katılarak, taçkapıyı Ermeni tezhipleriyle ilişkilendirmesi de abartılı ve gerçek-dışı bir yorumdur (bknz; Brend, 1975, s.173-174). Konya’da, “*Nizâmiye Medresesi (Nalıncı Baba)*” (1237) ve “*Sâhib Âta Camii*” (1258) ile “*İnce Minareli Medrese*” taçkapılarında adının yazılı olması, Kelûk bin Abdullah’ın mimar değil, esas itibarıyla, çok daha farklı bir geometri, cebir ve strüktür bilgisi gerektiren taçkapı ve taş ustası olduğunu düşündürür. Bu bağlamda, “*İnce Minareli Medrese*” taçkapısının inşâ tarihinin 13.yüzyılın ilk çeyreğine kadar geri gittiğini ileri süren bu çalışmamızın, onunla ilgili olarak bugüne kadar üretilmiş bilgilerin bütün yönleriyle yeniden gözden geçirilmesini sağlaması umut edilebilir.

⁴⁹ “*Minare*”nin yıkılmadan önce çekilmiş fotoğraflarında, ikinci şerefenin altındaki mukarnas bloğunun, hiç şüphe yok ki vaktiyle ilk şerefenin altında da yer almakla birlikte ortadan kalktığı ve sıvayla tâmir edildiği, ayrıca her iki şerefenin

Dârû'l-Mülk Konya'nın, 13.yüzyılın Ortaçağ kent panoramasında bilhassa öne çıkan ve kilometrelerce öteden algılanabilmesini sağlayan görkemli silüetiyle, sözkonusu “*minare*”nin, vaktiyle, medresenin mescidine âit bir yapı ögesi olmaktan ziyâde, uzak diyârlardan Selçuklu başkentine gelenleri karşılayan bir “*Sultani kentsel simge*” olarak inşa edilip işlev gördüğünü düşünmemek için hiçbir sebep yoktur⁵⁰.

Fotoğraf 19: İnce Minareli Medrese-Minare kaidesinin kuzey cephesindeki tuğla kalıntıların durumu

Fotoğraf 20: İnce Minareli Medrese-Minare kaidesinin doğu cephesindeki tuğla örgü arasında yer alan sırlı tuğla parçası ile altta kemer profilinin köşesindeki ahşap hatılın durumu

korkuluklarının da birbirinden farklılaştığı dikkati çeker.

⁵⁰ Bu bağlamda, vâkıfın, Konya'da “*binâ ve tesis ettiği imâret*”inin vakfiyesinde, gelir getirici taşınmazları vakfettiği yapılar arasında “*medrese ve mescid*” ile birlikte sıradışı bir şekilde ve özellikle “*minare*”nin de zikredilmiş olması hayli ilgi çekicidir.

Bu bağlamda, Selçuklu çağında, kenti batı yönünden hinterlandına bağlayan ve Sultan I.İzzeddîn Keykâvus tarafından dış surlara içten eklenmiş bir askerî garnizon olarak inşâ ettirilip sonradan Osmanlı çağında “Zindankale” adı verilen “Ehmedek”in de yer aldığı ve şaşırtıcıdır ki Antalya istikâmetine açılmasından dolayı “Antalya Kapısı” (Önder, 1962, s.52) olarak da bilinen kent kapısından başlayıp batı-doğu istikâmetinde uzanarak Selçuklu Sarayı’nın bulunduğu şimdiki “Alâeddin Tepesi”ni tahkim eden sur çizgisine ulaşan ana yol güzergâhının nihâyetinde yer alan bu görkemli anıtın, muhakkak ki hendek üzerindeki bir köprü vasıtasıyla irtibatlandırıldığı ve İç Kale’ye batı yönünden dâhil olunmasını sağlayan “Zafer Kapısı”nın önünde ve yol aşırı karşısında aynı mevkide yükselen bir “Zafer Kulesi”⁵¹ olarak inşâ edildiğine şüphe duyulamaz⁵².

Bu bağlamda, “İnce Minareli Medrese”ye adını veren “minare”nin bir “mucize eseri” olarak günümüze ulaşmasında, yaklaşık kırk yıl boyunca devlet hizmetinde bulunan, Anadolu’nun Moğol hâkimiyetine girdiği 13.yüzyılın ortalarına doğru Sivas, Kayseri, Malatya ve Erzincan gibi Selçuklu kentlerinin peşpeşe yıkıma uğramalarına tanıklık eden, hattâ, Selçuklu hazinesinde para kalmadığı için Moğollar’ın masraflarını kendi hazinesinden karşılamak zorunda kalarak 400.000 dirhem tutarındaki elli yıllık nakit birikimini harcamakta tereddüt etmeyen ve Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî’nin büyük oğlu Sultan Veled’in bir kasidesinde “gayb âleminde sıfatı ve zâtıyla uçsuz bucaksız büyük bir deniz”e benzettiği (Değirmençay, 2014, s.77) Sâhib Âtâ Fahrû’d-dîn Ali’nin önemli bir rol oynadığına şüphe yoktur. Böylelikle onun, Sivas’da inşâ ettirdiği medresesine âit vakfiyenin satır aralarına da yansıdığı gibi, başkent Konya’nın Selçuklu çağına âit kadim hatıralarla örüntülü mimarlık eserleri arasında özellikle öne çıkan ve geçmişte Antalya’nın fethi dolayısıyla inşa edilmiş olan bu anıtsal kuleyi, başkentin yağmalandığı ve harabeye dönüştüğü kaotik ortamın içinde yok olup gitmemesi amacıyla, “Emîr-i Dâd”, “Sahib ’ül-Âzam”, “Melik-ül-Vûzerâ’i fi ’el-Şark ve ’l-Garb” (Doğu ve Batı Vezirlerinin Hâkimi) ve “Kavvâmû ’l-Mülk” gibi unvânlarla, bulunduğu makamın gücü ve dokunulmazlığından da yararlanıp kendi mülküne dâhil ederek koruması altına almak ve Selçuklu Hanedanlığının aziz hatırası ile önemli bir nişânesini hafızalardan silinmemek üzere yaşatmak için büyük çaba sarfettiği kolaylıkla tahâyül

⁵¹ Antalya’da, “Yivli Minare Camii”nin güney-doğusunda, kareye yakın dikdörtgen prizmal bir kaide, sekizgen bir pabuç ve silindirik bir tambur üzerinde giderek daralan bir kütle hâlinde yükselen tuğla örgülü ve üçgen kesitli çıkıntılara sahip yarım daire profilli sekizgen gövdesiyle (bknz; Bakırer, 1971, s.337-365) dikkati çeken “Yivli Minare”nin de, Antalya’nın Selçuklu fethine kadar inen bir tarihî geçmişe sahip ve kentin fethinin bir nişânesi olarak, özellikle denizden görülmesinin sağlanması amacıyla bir “Zafer Kulesi” olarak inşâ edilmiş olduğuna şüphe duyulamaz. Esasen, bu tür zafer kulelerinin, Hint- İslâm mimarisindeki erken örneklerinden birinin, batı Afganistan’da, Gaznelileri 1173 yılında Delhi’de yenilgiye uğratmasının ardından Gur Sultanı Gıyâsüddîn’in 1174/75 yılında Alî bin İbrâhîm el-Nîşâbüri adlı bir mimara inşâ ettirdiği 65,00 m. yüksekliğindeki “Cam (Djam) Minar” olduğu bilinmektedir (bknz; Thomas, 2012, s.145-146). Kezâ, Gur Sultanı adına Delhi’yi fetheden Kutbeddîn Aybek tarafından, İslâmiyet’in Hindistan’da kazandığı zaferin sembolü olarak yapımına 12.yüzyılın sonlarında başlanan 72,30 m. yüksekliğindeki “Kutub Minar” ile Alaüddin Bahmâni tarafından Maharashtra eyâletindeki Deogiri kalesini ele geçirmesinin anısına 1445 tarihinde Devletâbâd kentinde inşâ ettirilen “Chand Minar” da 63,00 m. yüksekliğinde bir “zafer kulesi” idi (bknz; Manohar, 2021, s.35-76). Bu tür “zafer” kulelerinin bir örneği de, Hint yarımadasında ve Türk hâkimiyetindeki Delhi’de Alaüddin Khilji tarafından 1300 yılından bir süre önce inşaatına başlanan ve fakat 25,00 m. yüksekliğe ulaştığında bânîsinin vefâtı dolayısıyla yarım kalıp tamamlanmayan “Alai Minar”dır (bknz; Wadhawan, 1991, s.1044-1054). Gazne ve Gur minareleri hakkında kapsamlı bir yayın için bknz; Pinder-Wilson, 2001, s.155-186.

⁵² J.H. Haynes’in 1887 yılında “Alâeddin Tepesi”nin güney-batı eteklerinden çektiği fotoğraf (Fotoğraf 22) “minare” ile “Zindankale” arasındaki mesafeyi ve 1901 yılında birinci şerefesine kadar yıkılmadan önce “minare”nin kent fiziki içindeki konumu ile henüz bugünkü yapıyı görünümüne kavuşmadığı bir tarihte Konya’nın kentsel panoramasında oluşturduğu anıtsal ve etkili silüetini olanca açıklığıyla ortaya koyduğu gibi, Ortaçağ’daki görünümünün tahayyül edilebilmesine de imkân tanımaktadır.

edilebilir. Nitekim, başta “*Sultan Kapısı*” olmak üzere, günümüze izi bile kalmadan ortadan kalkmış görkemli Selçuklu Sarayı’nın aksine, devrine âit hiçbir yazılı kaynakta sözü edilmeyen bu hayırhâh çabası, farklı bir devirde ve kutlu bir zafer dolayısıyla inşâ edilmiş olan “*minare*”yi, sadece, tanzim olunan vakfiye dolayısıyla kendi adını bile gölgede bırakıp bir vakıf eser niteliği kazanan medresesiyle bütünleştirmekle kalmamış; fakat aynı zamanda, belki tam da arzu ettiği gibi, bu sâyede, bu anısal “*kule*”nin aslî işlevinin unutulup zamanla hafızalardan tümüyle silinerek ancak gelecekte hatırlanacak bir büyük kültürel miras olarak yaşayabilmesini de sağlamıştır.

Fotoğraf 21: İnce Minareli Medrese-Minare kaidesindeki taş işçiliği

Fotoğraf 22: İnce Minareli Medrese- 19.yüzyılın sonlarındaki görünümü (J.H. Haynes, 1887)

KAYNAKÇA

- Ahmet Eflâkî. (1973). Âriflerin Menkıbeleri (Manakib al-Ârifin). II. (T.Yazıcı, Çev.) İstanbul: Hürriyet Yayınları.
- Akok, M. (1970). Konya'da İnce Minareli Medresenin Rölöve ve Mimarisi. *Türk Arkeoloji Dergisi*, (31), 5-36.
- Akok, M. (1975). Konya Şehri İçindeki Alâeddin Tepesinde Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Arkeolojik Kazıların Mimari Buluntuları. *Belleten*, (39/ 154), 217-224.
- Akok, M. (1977). Konya'da Restore Edilme Yoluyla Kurtarılması Düşünülen Üç Selçuklu Eseri: Sırçalı, Karatay ve İnce Minareli Medreselerin Restorasyon Projeleri. *Türk Arkeoloji Dergisi*, (41), 48-78.
- Akyurt, Y. (2024). Resimli Türk Âbideleri, 8.Cilt, Ankara:Türk Tarih Kurumu.
- Atçeken, Z. (2000). Konya Şer'iyye Sicil Kayıtlarına Göre İnce Minareli Darü'l Hadis'in Osmanlılar Zamanında Bakımı ve Kullanılması. *Yeni İpek Yolu, Konya Ticaret Odası Dergisi*, Özel Sayı III, 37-47.
- Atik, N. (2018). Antalya İli Anadolu Selçuklu Dönemi Kayıp Taş Kitabeleri. *İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, (10), 111-158.
- Bakırer, Ö. (1971). Anadolu'da XIII.Yüzyıl Tuğla Minarelerinin Konum, Şekil, Malzeme ve Tezyinat Özellikleri. *Vakıflar Dergisi*, (IX), 337-365.
- Bayram, S. ve Karabacak, A. H. (1981). Sahib Atâ Fahrü'd-dîn Ali'nin Konya, İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri. *Vakıflar Dergisi*, (13/13), 31-69.
- Behrens-Abouseif, D. (1989). *Islamic Architecture in Cairo: An Introduction*. Leiden.
- Bilici, Z.K. (1989). Antalya Müzesi'ndeki Bir Selçuklu Kitâbesi Üzerine Düşünceler. *Antalya 3.Selçuklu Semineri Bildirileri*, 45-49, İstanbul: Antalya Valiliği Yayınları
- Bilici, Z.K. (2001-2002). Köprüpazar (Belkıs) Köprüsü Kitabesi Üzerine. *Adalya*, (V), 173-185.
- Bilici, Z.K. (2016). *Anadolu Selçuklu Çağı Mirası, Mimari, I*, Ankara: Selçuklu Belediyesi Yayınları
- Bilici, Z.K. (2022). Anadolu Selçuklu Çağı Taçkapılarında Bazı Strüktürel Özellikler ve Altın Oran Üzerine. *Anadolu Selçuklu Çağı Taçkapıları*, 1, 225-505.
- Blessing, P. (2018). Moğol Fethinden Sonra Anadolu'nun Yeniden İnşası, Rum Diyarında İslamî Mimari, 1240-1330. (M.Özkılıç, Çev.) İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları
- Bozer, R. (2009). Eğirdir Hanı Kazı Çalışmalarının Ortaçağ Türk Sanatına Katkıları. XI. Ortaçağ- Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu, Bildiriler, 65-75, İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları
- Brend, B. (1975). The Patronage of Fahr ad-dîn 'Ali Ibn al-Ḥusain and the Work of Kalûk Ibn 'Abd Allâh in the Development of the Decoration of Portals in Thirteenth Century Anatolia. *Kunst des Orients*, (10/1-2), 160-186.
- Creswell, K.A.C. (1952). *The Muslim Architecture of Egypt, Ikhshids and Fatimids, A.D. 939-1171*, I, Oxford: Clarendon Press
- Çakmakoglu Kuru, A. (2008). Orta Çağ Anadolu Türk Mimarisinde Dügüm Motifi ve İkonografisi. *Erdem*, (51), 23-52.

- Çaycı, A. (2006). Osmanlı Seyyahlarının İzlenimleriyle Konya ve Çevresi. Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (21/21), 115-146.
- Çelebi, M.A. (2021). Konya İç Kalesi ve Anadolu Selçuklu Sarayı”, Selçuklu Dönemi Saraylar ve Köşkler, 1, 190-298.
- Değirmençay, V. (2014). Sultan Veled’in Sâhib Ataoğulları’na Methiyeleri. Şarkiyat Mecmuası, (25), 65-85.
- Demiralp, Y. (1996). Akşehir ve Köylerindeki Türk Anıtları, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Duran, R. (2001). Selçuklu Devri Konya Yapı Kitâbeleri (İnşa ve Ta’mir), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Durukan, A. (1999). A Medieval Anatolian Architect: Keluk. Art Turc / Turkish Art, 10e Congrès international d’art turc, 277-285.
- Erdemir, Y. (2015). İnce Minareli Medrese, Konya: Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları
- Erdoğan, M.A. (2003). Murad Çelebi Defteri: 1483 yılında Karaman Vilâyetinde Vakıflar-I, Tarih İncelemeleri Dergisi, (18/1), 119-160.
- Eroğlu, Ü. ve Halaç, H.H. (2022). İnce Minareli Medresedeki Nem Problemi ve Çözüm Önerileri. Vakıflar Dergisi, (57), 156-176.
- Fayda, M. (1992). Bey’atürri’vân. TDV İslâm Ansiklopedisi, 6, 39-40.
- Gustafson, E. (2018). A Crusader Portal on a Cairene Madrasa. Palimpsests: Buildings, Sites, Time, 61-88.
- Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi (2010). Haz: S.A.Kahraman ve Y.Dağlı, 3/1, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Herzfeld, E. (1954). Matériaux pour un Corpus Inscriptionum Arabicarum, Deuxième Partie : Syrie du Nord, Inscriptions et Monuments D’Alep, II, Le Caire:
- Herzfeld, E. (1955). Matériaux pour un Corpus Inscriptionum Arabicarum, Deuxième Partie : Syrie du Nord, Inscriptions et Monuments D’Alep, I, Le Caire:
- İbn Bibi. (2014). El-Evâmirü’l-Alâ’iyye fi’l-Umûri’l-Alâ’iyye, Selçuknâme, II, (M.Öztürk, Çev.), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Konyalı, İ.H. (1945). Nasrettin Hoca Şehri Akşehir (Tarihi Turistik Kılavuz), İstanbul: Numune Matbaası
- Konyalı, İ.H. (1964). Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi, Konya: Yeni Kitap Basımevi
- Kuran, A. (1969). Anadolu Medreseleri, I, Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları
- Kuniholm, P.I. (2000). Dendrochronologically Dated Ottoman Monuments. A Historical Archaeology of the Ottoman Empire: Breaking New Grounds, 93-136.
- Küçükdağ, Y. (1989). Lâle Devri’nde Konya, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- Küçükdağ, Y. Arabacı, C. ve Yenice, M.S. (2020). Tarihi Süreç İçinde Konya Şehrinin Fiziki Gelişimi. Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (5), 1-38.
- Lamb, D. (1914/1915-1915/1916). Notes on Seljouk Buildings at Konia. The Annual of the British School at Athens, (21), 31-61.

- Leisten, T. (1996). Mashhad Al-Nasr: Monuments of War and Victory in Medieval Islamic Art. *Muqarnas*, (13), 7-26.
- Manohar, M. (2021). A Victory Tower Built by a Slave: The Chand Minar at Daulatabad in Deccan India. *Muqarnas*, (38), 35-76.
- Mayer, W. (2007). The Madrasa of Sultan al-Nasir Muhammad: the Portal. A future for the past: restorations in Islamic Cairo 1973-2004, 95-98.
- Odabaşı, Z. (2018). XV. ve XVI. Yüzyıllarda Konya Ekonomisi: Sâhib Ata Medresesi'nin Malî Tarihi. XVII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, (IV/IV), 1445-1463.
- Ögel, S. (1987)(2). Anadolu Selçukluları'nın Taş Tezyinatı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Önder, M. (1962). Mevlânâ Şehri Konya (Tarihî kılavuz), Konya: Yeni Kitap Basımevi
- Önge, M. (2011). Conservation of Cultural Heritage on Alaeddin Hill in Konya from the 19th Century to Present Day, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), ODTÜ/Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Önge, M. (2023). Konya Kalesi ve Tarihi. *Konya Kitabı XIX, Türkiye Selçukluları ve Konya, Mimarî*, (IV), 113-139.
- Öztürk, O. ve Gümüştop, A. (2021). Türkiye Selçuklu ve Karamanoğulları Dönemi Konya Cami ve Mescid Vakıfları. *Konya Vakıfları*, 283-299.
- Pinder-Wilson, R. (2001). "Ghaznavid and Ghūrid Minarets", *Iran*, (39), 155-186.
- Raby, J. (2004). Nur Al-Din, The Qastal Al-Shu'aybiyya, and The "Classical Revival. *Muqarnas*, XXI, 289-310.
- Redford, S. ve Leiser, G. (2008). Taşa Yazılan Zafer, Antalya İç Kale Surlarındaki Selçuklu Fetihnâmesi, İstanbul: Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayınları
- Sönmez, Z. (1989). Başlangıcından 16.Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslam Mimarisinde Sanatçılar, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Sönmez, Z. (2002). Kölük b. Abdullah. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (26), 248-250.
- Sözen, M. (1972). Anadolu Medreseleri, Selçuklu ve Beylikler Devri, II, İstanbul:
- Tabbaa, Y. (1986). Monuments with a Message: Propagation of Jihād under Nūr al-Din. *The Meeting of Two Worlds: Cultural Exchange between East and West during the Period of the Crusade*, 223-241.
- Tabbaa, Y. (1993). Survivals and Archaisms in the Architecture of Northern Syria, ca. 1080–ca. 1150. *Muqarnas*, (10), 29-41.
- Thomas, D. C. (2012). The Metamorphosis of the Minaret of Djām-from Ghūrid 'Victory Tower' to Symbol of the New Afghanistan and Global Cultural Property. *Archaeology and the (De)Construction of National and Supra-National Polities*, *Archaeological Review from Cambridge*, (27/2), 139-159.
- Tuncer, O.C. (1982). Birkaç Selçuklu Tackapısında Geometrik Araştırmalar. *Vakıflar Dergisi*, (16/16), 61-76.
- Tuncer, O.C. (1985). Mimar Kölük ve Kalûyân. *Vakıflar Dergisi*, (XIX), 109-118.
- Tuncer, O.C. (1987). Anadolu Selçuklu Mimarisi ve Moğollar, Ankara:
- Turan, O. (1947). Selçuk Devri Vakfiyeleri, I. Şemseddin Altun-Aba, Vakfiyesi ve Hayatı. *Bilâten*, (11/42), 197-236.

- Turan, O. (1948). Selçuk Devri Vakfiyeleri, III. Celâleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri. *Belleten*, (12/45), 17-170.
- Uzluk, Ş. (1935). Kelük bin Abdullah, Konya: Babalık Basımevi
- Ünal, R.H. (1982). Osmanlı Öncesi Anadolu-Türk Mimarisinde Taçkapılar, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları
- Wadhawan, P. (1991). Alai Minar : Principles of Construction and a Conjectural Reconstruction vis a vis the Qutb Minar. *Proceedings of the Indian History Congress*, (52), 1044-1054.
- Wolper, E.S. (2005). Understanding the Public Face of Piety: Philanthropy and Architecture in Late Seljuk Anatolia. *Les Seldjoukides d’Anatolie, Mésogéios*, (25-26), 311-336.
- Yavaş, A. (2007). Anadolu Selçuklu Veziri Sahip Ata Fahreddin Ali’nin Mimari Eserleri, (Yayımlanmış Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Yavaş, A. (2019). Konya Sâhib Ata (İnce Minareli) Medresesinin Tarihi ve Aslı Durumu Hakkında Bazı Tespitler. *Yaşar Erdemir’e Armağan: Sanat Tarihi Yazıları*, 215-249.
- Yılmaz, L. (2002). Antalya (16.Yüzyılın Sonuna Kadar), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Yılmaz, L. ve Tuzcu, K. (2010). Antalya’da Türk Dönemi Kitabeleri, Haarlem: SOTA Publications
- Yinanç, R. (1991). Sivas Abideleri ve Vakıfları. *Vakıflar Dergisi*, (22), 15-44.